

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародної економіки

Магістерська робота на тему:

ЕКОНОМІЧНА ОСНОВА ШВЕДСЬКОЇ МОДЕЛІ
СУСПІЛЬСТВА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ
УКРАЇНСЬКИХ РЕФОРМ

Виконав:

Студент гр. ЕМЕМ-21

Кравчук Денис

Науковий керівник:

Д.е.н., доцент

Ліщинський І.О.

Тернопіль-2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВИ СУСПІЛЬСТВА БЛАГОПОЛУЧЧЯ.....	8
1.1. Поняття держави суспільства благополуччя	8
1.2. Класифікація держав суспільства благополуччя.....	16
1.3. Моделі соціально-економічної політики	23
Висновки до розділу 1	30
Розділ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В АСПЕКТІ ПОБУДОВИ ДЕРЖАВИ СУСПІЛЬСТВА БЛАГОПОЛУЧЧЯ.....	32
2.1. Досвід побудови держави суспільства благополуччя Швеції	32
2.2. Сучасний стан соціально-економічного розвитку України.....	40
2.3. Бенчмаркінг систем соціального захисту в Україні та Швеції.....	48
Висновки до розділу 2	56
Розділ 3. ПЕРСПЕКТИВИ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВИ СУСПІЛЬСТВА БЛАГОПОЛУЧЧЯ В УКРАЇНІ	58
3.1. Формування економічних передумов побудови держави загального добробуту.....	58
3.2. Напрямки реформування національної системи соціального захисту в Україні.....	67
Висновки до розділу 3	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79

ВСТУП

Актуальність теми. За умов глобалізації пошук дієвих механізмів та інструментів ефективної соціальної політики урядів висувається в ряд чи не найактуальніших проблем суспільного розвитку. Сучасна світова економіка характеризується різноманітністю моделей держав суспільства благополуччя, обґрунтованих теоретично та реально діючих у різних країнах світу.

Доктрина держави суспільства благополуччя й відповідні їй механізми соціального захисту ґрунтуються на принципах соціальної справедливості, а матеріальна підтримка поширюється на всіх осіб, які її потребують, а не лише на тих, хто заробив право на соціальні виплати трудовою діяльністю.

У зв'язку з цим для трансформаційних суспільств, до яких належить Україна, надзвичайно актуальним є процес становлення та розвитку соціальноорієнтованої економіки в умовах ринкових відносин. Виникає гостра необхідність формування та реалізації таких стратегічних пріоритетів соціальної політики, які комплексно враховують потреби інноваційного розвитку країни, інтегрування в Європейський союз та світове економічне середовище соціально орієнтованої ринкової економіки, здатної забезпечити людський розвиток, гідний рівень та якість життя громадян.

Різні країни використовують різні моделі, які демонструють свою ефективність у досягненні стратегічних цілей розвитку держав. Водночас посилення зовнішніх викликів та намагання переходу нашої країни на більш високий рівень соціально-економічного розвитку вимагає застосування нової науково обґрунтованої соціально-економічної моделі. Вибір такої соціально-економічної моделі потребує проведення порівняння існуючих сучасних моделей, що реалізовані у розвинутих країнах, здійснення аналізу їх сильних та слабких місць та оцінки можливості їх застосування в Україні.

Теоретичні концепції та моделі соціальної держави розробляли такі відомі вчені, як Ф. Кауфманн, Н.Ферніс, Т.Маршалл, Г.Хаберманн, К.Еспін-Андерсен, І. Валлерстайн, В. Ойкен, К. Фріман, Л. Бальцеревич, Д. Норт, А.

Ослунд та інші. Серед вітчизняних вчених, які приділяли значну увагу вивченню проблем держави суспільства благополуччя, можна виділити А. Сіленка, І.Яковлюка, В.Новікова, Л.Шаульську, Е. Лібанову, Б. Гаврилишина.

Метою дипломної роботи є дослідження економічної основи шведської моделі суспільства благополуччя та визначення на цій основі перспектив становлення держави суспільства благополуччя в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- розглянути сутність та особливості держави суспільства благополуччя;
- здійснити огляд класифікацій держав суспільства благополуччя;
- дослідити моделі соціально-економічної політики;
- проаналізувати досвід побудови держави суспільства благополуччя Швеції;
- провести оцінку сучасного стану соціально-економічного розвитку України;
- здійснити бенчмаркінг систем соціального захисту в Україні та Швеції;
- визначити економічні передумови побудови держави загального добробуту;
- сформулювати напрямки реформування національної системи соціального захисту в Україні.

Об'єктом дослідження виступають моделі держави загального добробуту Швеції та України.

Предметом дослідження є механізм пристосування шведської моделі держави суспільства благополуччя до українських умов.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в роботі мети використано систему загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. У

процесів дослідження використовувалися наступні методи: абстрактно-логічний (для теоретичного узагальнення і формулювання висновків), економіко-статистичний і аналітичних порівнянь, систематизації. Інформаційною базою є офіційні документи статистичної і бухгалтерської звітності будівельних підприємств, наукові видання, монографії вітчизняних і зарубіжних учених, наукові публікації в періодичних вітчизняних виданнях.

Інформаційною базою написання магістерської роботи служать: офіційні звіти та аналітичні публікації міжнародних економічних організацій, зокрема таких, як МВФ, СБ, Римський клуб, СОТ, ООН, українські та зарубіжні статистичні збірники, закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, експертні оцінки рейтингових агенцій, Інтернет ресурси, монографії, аналітичні та прикладні праці українських та зарубіжних вчених.

Наукова новизна магістерської роботи полягає у визначенні економічних передумов побудови держави загального добробуту та сформуванні напрямки реформування національної системи соціального захисту в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що систематизовані теоретичні та практичні положення, узагальнений досвід Швеції можуть бути використані при формуванні, розробці та реалізації соціальної політики України, у аналітичній роботі центральних і місцевих органів державної виконавчої влади, при формуванні національної системи соціального захисту.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення, результати та пропозиції магістерської роботи обговорювались на міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції студентів та молодих вчених «Проблеми сталого, креативного і прозорого розвитку: глобальний, європейський та український виміри» (14-15 березня, 2019 р., м. Тернопіль), міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Розвиток міжнародних відносин України та країн Вишеградської четвірки»

(4-5 грудня, 2019 р., м. Тернопіль) та міжнародному круглому столі «Вишеградська четвірка і Україна: напрямки, механізми і форми партнерства» (1 грудня, 2020 р., м. Тернопіль).

Обсяг та структура магістерської роботи. Основний текст магістерської роботи викладений на 83 сторінках та містить 6 таблиць і 13 рисунків. Список використаних джерел налічує 78 позицій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВИ СУСПІЛЬСТВА БЛАГОПОЛУЧЧЯ

1.1. Поняття держави суспільства благополуччя

Система соціальної безпеки на Заході дістала назву держави загального (або соціального) добробуту або держави суспільства благополуччя. Для неї характерне суцільне охоплення соціальним забезпеченням усіх громадян незалежно від їхнього трудового внеску, хоча цей фактор відіграє й тепер помітну роль при визначенні розміру окремих соціальних виплат, що перевищують соціальний мінімум. Доктрина держави суспільства благополуччя й відповідні їй механізми соціального захисту ґрунтуються на принципах соціальної справедливості, а матеріальна підтримка поширюється на всіх осіб, що її потребують, а не лише на тих, хто заробив право на соціальні виплати трудовою діяльністю.

Держава загального добробуту або суспільства благополуччя – це концепція державного управління, в котрій держава відіграє ключову роль у захисті та розвитку економічного і соціального благополуччя своїх громадян. Вона заснована на принципах рівних можливостей, справедливого розподілу багатства і відповідальності суспільства за тих, хто не може самостійно забезпечити собі мінімальні умови для гідного життя [23].

Існує два основних визначення держави загального добробуту:

- модель, в якій на державі лежить головна відповідальність за добробут її громадян. Ця відповідальність теоретично всестороння, тому, що передбачаються всі аспекти добробуту, та в ідеалі застосовуються для громадян як їхнє «право». Держава добробуту може також означати створення забезпечення мінімальних стандартів різноманітних форм добробуту.
- забезпечення добробуту в суспільстві. В багатьох державах добробуту, особливо в континентальній Європі, добробут взагалі не

забезпечується державою, а за допомогою комбінації незалежності, добровільності, взаємодопомоги і державних сервісів. Надавати цю допомогу і вигоди повинна державна або локальна влада, агенція або компанія спонсорована владою, приватна корпорація, добродійна організація, або інші форми неприбуткових організацій.

Соціолог Т.Н.Маршал визначив державу добробуту як характерна комбінація демократії, добробуту та капіталізму[17].

Як справедливо відзначає А.Гальчинський: “Держава добробуту все більше стає гарантом конструктивній плюралістичній солідарності і соціальної рівноваги” [31, с 73].

Історичні кордони “держави добробуту” (від вибіркового до майже універсальних програм соціального забезпечення, від мінімальних до оптимальних стандартів виплат і від збереження доходів на належному рівні до повнішого комплексу соціальних послуг), що змінюються, створюють труднощі в досягненні загального визначення його суті.

Італійський політолог П.Флора інтерпретував “державу добробуту” як відповідь на зростаючі потреби в соціально-економічних гарантіях в контексті змін, викликаних індустріальною революцією і одночасно як реакцію на вимоги соціально економічної рівності, що посилюються [35].

Й. Альбер пропонує власне визначення. Термін “державу добробуту” означає комплекс політичних відповідей на процес модернізації, покликаний сприяти матеріальній забезпеченості і рівності громадян з метою затвердження соціальної інтеграції у високомобільних індустріально розвинених суспільствах з елементами постіндустріального розвитку [45].

У свою чергу визначення “державу добробуту” має на увазі значну міру втручання держави в економіку з метою забезпечення добробуту найбільш широких верств населення, але не визначає найекономічнішої підстави. На нашу думку доцільно буде визначити “державу добробуту ” – як систему, що модифікує вплив ринкових стосунків в соціальній сфері з метою підвищення якості життя і розвитку соціальної інтеграції в індустріально

розвиненому у індустріально розвиненому суспільстві з елементами постіндустріального розвитку.

Слід відмітити, що кордони “держави добробуту”, що змінюються, пов'язані з фундаментальними структурними змінами в сучасних суспільствах. “Державу добробуту” можна визначити як систему, в якій відповідальність держави поширюється далі за просте забезпечення внутрішнього порядку і зовнішньої безпеки, - до відповідальності суспільства за добробут громадян.

Термін „державна загального добробуту” став широко застосовуватися у 1960-і роки, однак економічні та політичні засади такої держави розвиваються на європейському континенті ще з кінця XIX століття, найбільш активно після закінчення Другої світової війни (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Етапи розвитку “держави добробуту” в Західній Європі [45]

Етапи	Рік	Ідея “держави добробуту”
Передісторія	1600-1800	Політичний контроль над бідними
Початок	1800-1914	Соціальне страхування для інтеграції робітників
Розширення	1918-1960	Соціальне страхування для інтеграції робітників
Прискорення	1960-1975	Поліпшення якості життя
Уповільнення	1975 – наш час	Нове зміщення державної, асоціативної і приватної відповідальності

На першому етапі були ухвалені національні закони про бідність. Бідність сприймалася як результат недоліків самої людини, а державна політика концентрувалася в основному на охороні громадського порядку.

Потім концепція радикально міняється. У ряді країн були прийняті програми соціального страхування, підняті питання убогості. Саме тоді були закладені інституційні основи “держави добробуту”. Проте програми соціальної допомоги носили вибіркового характеру.

Для 60-х років було характерне значне прискорення експансії “держави добробуту”. У період з 1960 по 1975 р. об'єм витрат по соціальних програмах

збільшився з 15 до 27% загальних витрат держав. Програми підтримки рівня доходів прийняли універсальний характер. Ідея забезпечення державою всім мінімально необхідного рівня життя поступилася місцем новій ідеї про відповідальність держави за досягнення для всіх оптимального рівня життя [46, с.18].

Для оцінки ефективності соціальної політики були розроблені системи соціальних індикаторів, покликаних виміряти якість життя, за яку державу узяло на себе офіційну відповідальність. Така діяльність була спробою перейти від просто попереджувальної соціальної і економічної політики до активнішої інженерії соціального розвитку, заснованої на науковому аналізі і прогнозах.

Державу загального добробуту називають також соціальною державою, підкреслюючи ту важливу роль, яку має виконувати держава для вирішення й регулювання соціальних проблем. Це держава, найважливішим напрямом діяльності якої є забезпечення добробуту і розвитку усіх своїх громадян.

В сучасному світі з різних причин, іноді взаємопротилежних, зустрічаємо посилену увагу до поняття "соціальна держава". Це можна пояснити тим, що нині не існує однозначної оцінки досвіду сучасних соціальних держав, що такими проголосили себе більшість країн Заходу. Досвід цей є досить суперечливим і водночас свідчить про недоцільність ідеалізації соціальної держави.

Існує багато дефініцій "соціальної держави", але найповніше, на нашу думку, розкривають це поняття наступні визначення. Наприклад, А. С. Панарін визначає соціальну державу як державу, яка відповідає за стан соціально незахищених громадян, які мають відповідні соціальні програми і інститути, які пом'якшують наслідки ринкової конкуренції [47].

Концептуальне ядро теорії соціальної держави утворюють положення про зростаючу відповідальність держави за добробут, розвиток і безпеку її громадян. Практичну реалізацію цих положень здійснює потужна соціальна політика. Виникнувши як принцип піклування про найменш забезпечені

верстви населення (добročинство, філантропія), в наш час соціально політика охоплює у диференційованому вигляді все суспільство, орієнтується на соціальні потреби в широкому розумінні цього поняття.

П. Темчук і В. Паламарчук визначають, що соціально орієнтована ринкова економіка - це економіка, заснована на ринкових стосунках і приватній власності, в якій держава використовує податки і бюджетні асигнування для того, щоб гарантувати своїм громадянам елементарну економічну стабільність [58, с. 15].

Фахівець в області соціальної політики Я. Веттенранта виділяє три етапи в переході соціальної держави в “державу добробуту”:

- капіталістична конкуренція, в умовах якої діяльність держави в соціальній сфері мінімальна;
- інтервенціоналістська політика, - коли втручання держави в соціальну політику базується на механізмі ринку і законодавчих актах;
- безтурботний капіталізм, в якому виникає ”державу добробуту”, орієнтована на вжиток, що має розвинену мережу соціальних служб і що координує соціальне життя в цілому [58, с. 18].

На думку деяких дослідників основними критеріями, що розділяють державу, що виконує соціальні функції і “державу добробуту” є місце добробуту широких верств населення серед національних пріоритетів розподіл соціальних функцій між державою, суспільством, підприємцями, політика у сфері зайнятості, масштаб і обхват програм соціального забезпечення, міра доступності цих програм, доля витрат на соціальне забезпечення в загальних бюджетних витратах, наявність регулюючих інститутів, що забезпечують з'єднання соціальної і економічної ефективності і відтворення добробуту.

У “державі добробуту” відтворення добробуту є національним пріоритетом, основну роль в регулюванні соціальної сфери грає держава, провідна активну політику у сфері зайнятості, широкомасштабні програми соціального забезпечення мають загальний обхват і доступні таким, що має

потребу, значна доля соціальних витрат в бюджеті. Генезис “держави добробуту” має свої висхідну і низхідну лінії. Висхідна лінія складається з трьох етапів: виникнення, формування і розвитку.

Основними цілями створення економічних основ “держави добробуту” є досягнення можливе більшій мірі задоволення соціально-економічних потреб і інтересів широких верств населення і забезпечення якісного відтворення нації.

Відповідно економічними завданнями “держави добробуту” стають подолання бідності, досягнення соціально прийняттого рівня диференціації доходів населення, підвищення якості життя, участь в створенні механізмів відтворення добробуту.

Необхідність вирішення цих завдань веде до створення інституційних економічних основ “держави добробуту”, який розвивається в ході розширення функцій “держави добробуту” і забезпечує механізм його функціонування. З одного боку безперерйне функціонування “держави добробуту” неможливе без відповідного інституційного середовища. Крім того, інститути модифікують функції і багато в чому визначають їх пріоритетність. З іншого боку – інституційні основи витікають із завдань “держави добробуту” і призначені для виконання ним основних економічних функцій.

Отже, формування і розвиток функціональних і інституційних економічних основ “держави добробуту” є сторонами одного процесу – реалізації економічних завдань “держави добробуту”.

Функціональні економічні основи “держави добробуту” містять в собі наступні основні моменти [43]:

- здійснення політики вирівнювання доходів для досягнення соціально прийняттого рівня диференціації доходів населення;
- проведення активної політики по боротьбі з безробіттям для досягнення ефективної зайнятості і оптимального задіювання трудових ресурсів у виробничому процесі;

- здійснення діяльності по розподілу і мінімізації соціальних ризик шляхом розвитку державних і недержавних систем пенсійного страхування, медичного страхування і страхування від безробіття;
- контроль у сфері життєдіяльності найбільш соціально уразливих малозабезпечених верств населення і створення дієвої системи соціальної допомоги.

Деяка критика держав суспільного добробуту стосуються ідеї, що держава робить з громадянина цивільного утриманця і він має меншу схильність до роботи. Певні дослідження вказують, що немає жодної асоціації між економічним виконанням і витратами добробуту в розвинених країнах і що немає жодного свідчення того, що держави суспільного добробуту перешкождали прогресивному соціальному розвитку. R. E. Goodin порівнює Сполучені Штати, які витрачають відносно мало на соціальне забезпечення (менш ніж 17% ВВП), з іншими країнами, які витрачають значно більше. Це дослідження стверджує, що на деяких економічних і соціальних показниках США виступає гірше, ніж Нідерланди, які мають високе прагнення постачати добробут. Проте, США в деяких показниках держави добробуту стоїть вище, як наприклад ВВП на душу населення. Сполучені Штати також має низький рівень (хоча не настільки ж низький як Данія, Норвегія) безробіття і високий темп приросту ВВП, як мінімум в порівнянні до інших розвинених країн (його темп приросту, проте, нижчий, ніж у Фінляндії та Швеції, двох націй з відносно маленьким населенням але порівняно високі зобов'язання постачання добробуту; в Сполучених Штатах темп приросту також нижчий, ніж по світу) [47].

Інша критика – що добробут - це крадіжка власності або робочої сили. Ця критика заснована на ідеалах правих лібералів, в яких громадянин володіє своїм тілом, і володіє продуктом свого тіла – робочою силою (тобто товари, послуги, або гроші). Тож перевести гроші через легальні механізми встановлені демократично обраною асамблеєю, від робочих громадян і

віддати до непрацюючих громадян викликає конфлікти, бо розглядається як крадіжка власності чи роботи людини, як знехтування її прав власності.

Третя критика - держава суспільного добробуту нібито забезпечує своїх утриманців подібним рівнем прибутку до прожиткового мінімуму. Критики переконують, що фальсифікація і економічна бездіяльність – зараз досить схожі в Великобританії і Франції. Деякі консерватори в Великобританії стверджують, що держава суспільного добробуту створила покоління утриманців, які замість роботи, залежать виключно від держави; хоча допомога лише юридично доступна для тих, хто не в змозі працювати. Держава суспільного добробуту в Великобританії була створена, щоб забезпечити частині людей певний рівень виплат для того, щоб полегшити бідність, але виникає спірне питання, бо країна не може забезпечити більшу кількість людей більшими сумами грошей, ніж держава може надати.

Четверта критика - держава загального добробуту приводить до високих податків. Це звичайно правда, доказом служить Данія і Швеція з високим податковим рівнем відносно ВВП [60]. Такі високі податки не обов'язково означають зниження прибутку для держави загалом, якщо державні податки йдуть безпосередньо до людей, від яких це оподатковано. Проте, ці податки йдуть в послуги, які приносять вигоду кожному в суспільстві, як наприклад забезпечена державою вища освіта, і державна охорона здоров'я.

Таким чином, втілення моделі "держави загального добробуту" передбачає: справедливе оподаткування та ефективний перерозподіл ВВП; доступність і високу якість базових соціальних сервісів (освіта, медицина тощо); розвинену систему соціального страхування (тобто захист населення від різних економічних ризиків — старіння, хвороби, безробіття); високу якість економічного зростання (що враховує чинники людського капіталу, стан природного довкілля, якість державного управління). Країни, які здійснили реалізацію цієї моделі зараз знаходяться у "трицятці" найкращих за

показником HDI (індексом людського розвитку), що є підтвердженням її ефективності.

1.2. Класифікація держав суспільства благополуччя

Останнім часом було створено достатньо різних аналітичних схем, які дозволяють класифікувати сучасні держави суспільства благополуччя. Перша спроба класифікації держав суспільства благополуччя була розпочата Г. Віленським і Ч. Лебо, котрі описали “інституціональну” та “залишкову” моделі [47]. Відповідно до їхньої точки зору, в “інституціональній” моделі перерозподіл добробуту розглядається як звичайна функція, властива державі загального добробуту. “Залишкова” модель передбачає перерозподіл доходів як спосіб подолання негативних наслідків ринкових відносин, що відбиваються на сім’ї.

Р. Тітмус виділяв три моделі: залишкову, інституційно-перерозподільчу та модель індустріальних досягнень. В основу цієї класифікації було покладено принцип розподілу державної соціальної допомоги.

Р. Мішра поклав в основу класифікації такі критерії, як ступінь втручання держави, потреби як підґрунтя для соціальних програм, спектр соціальних послуг, охоплення населення соціальними програмами, розмір соціальних виплат, відсоток національного прибутку, що витрачається на соціальну сферу, застосування перевірки нужденності під час призначення соціальної допомоги, статус клієнтів, роль недержавних організацій тощо. Вчений виділив залишкову, інституційну та соціалістичну моделі, наголошуючи на тому, що моделі відрізняються не стільки фундаментальними принципами, скільки історичними умовами, в яких вони формувалися [42].

В. Джордж та Р. Уїлдінг, прибічники радикальної соціальної політики, побудували свою класифікацію, виходячи з впливу на соціальну політику ідеології та нормативних політичних принципів. Ці британські науковці

виділяють такі моделі, як антиколективістська (в основі якої лежить ліберальна ідеологія правого крила), вимушено соціалістична (спирається на віру в те, що можливе ефективне державне регулювання ринкової економіки й прагматизм у наданні соціальних послуг), фабіанський соціалізм (відданість ідеям економічної рівності, демократичним процесам та сильній системі соціального захисту), марксистська (розподіл суспільних благ згідно з потребами людей) [33].

Подібний підхід бачимо у Ф. Уїльямс, яка показує зв'язок між цінностями, політичними ідеологіями та відповідною організацією державної системи соціального захисту. Вона відносить до ідеальних моделей: антиколективістську, несоціалістичний колективізм загального добробуту, модель радикального соціального управління, модель політичної економії загального добробуту.

У наукових працях та соціальній практиці стали загальновизнаними три моделі суспільства благополуччя: 1) ліберальна, або англосаксонська; 2) скандинавська, або соціально-демократична; 3) континентально-європейська (консервативна).

Перша модель передбачає державні обов'язки з соціального захисту для найбільш уразливих верств населення та застосовується, зокрема, у Великій Британії. Решта громадян повинні себе забезпечувати самостійно.

Відповідно до ліберальної доктрини необхідно спрощувати функції соціальної держави. Характерними для ліберальної моделі є перевірка нужденності, обмеження розмірів універсальних трансфертів, програм соціального страхування. У системі соціального забезпечення перевага віддається трудовій мотивації громадян, чому сприяють напівавтоматичні механізми фінансування гарантованого мінімального рівня доходів. Для забезпечення потреб найменш захищених верств населення найбільш поширені методи прямого (цільового) перерозподілу через податкову систему і бюджет. Спостерігається тенденція посилення ролі приватних і регіональних (муніципальних) служб соціального забезпечення для надання

адресної допомоги. Майбутнє ліберальної моделі соціальної держави визначає глибоке усвідомлення того, що люди здатні власною працею поліпшити свій добробут.

Друга модель, класичним прикладом використання якої є Швеція, надає базове забезпечення усім громадянам країни за рахунок державного і місцевих бюджетів, сформованих за рахунок податків. Скандинавський тип соціальної держави характеризується універсалізмом і перерозподілом доходів за допомогою прогресивної системи оподаткування населення. Вона націлена на недопущення бідності і забезпечення усім зайнятим громадянам достойного рівня життя. Основна мета державної соціальної політики, яка реалізується соціал-демократами, полягає у проведенні упереджувальних і профілактичних заходів у соціальній сфері.

Третя модель заснована на системі соціального страхування з пайовим відрахуванням внесків працюючими і роботодавцями. Боротьба із бідністю поєднується із підтримкою високих стандартів життя всіх громадян. Ринок праці, зайнятість регулюються соціальними партнерами [51].

Континентально-європейську модель ототожнюють із центристським і консервативним підходами до визначення моделі соціальної держави. Високий соціальний потенціал цієї моделі полягає у поєднанні традиційних цінностей універсалізму і перерозподілу із забезпеченням економічної мобільності відповідальності. У консервативній моделі приватні форми соціального страхування відіграють допоміжну роль. Пріоритет надається обов'язковим.

Також існує інша класифікація, за якою у розвинутих країнах світу з ринковою економікою склалися різні моделі соціальних держав і, відповідно, різні механізми реалізації соціальної політики. Серед них можна виділити три основні моделі: ліберальну, корпоративну і суспільну (рис. 1.1).

В основі ліберальної моделі соціальної держави лежить індивідуальний принцип, що припускає особисту відповідальність кожного члена суспільства за свою долю і долю своєї родини. У даному випадку роль державних

структур у безпосередній реалізації соціальної політики мінімізована. Її основними суб'єктами є особистість і різні недержавні організації — соціально-страхові фонди й асоціації. Фінансову основу соціальних програм складають у першу чергу приватні заощадження і приватне страхування. При ліберальній моделі соціальної політики держава бере на себе відповідальність за збереження лише мінімальних доходів громадян і за благополуччя найменш знедолених прошарків населення. Однак це максимально стимулює створення та розвиток у суспільстві різних форм недержавного соціального страхування й соціальної підтримки, а також різних засобів і способів одержання й підвищення громадянами своїх доходів.

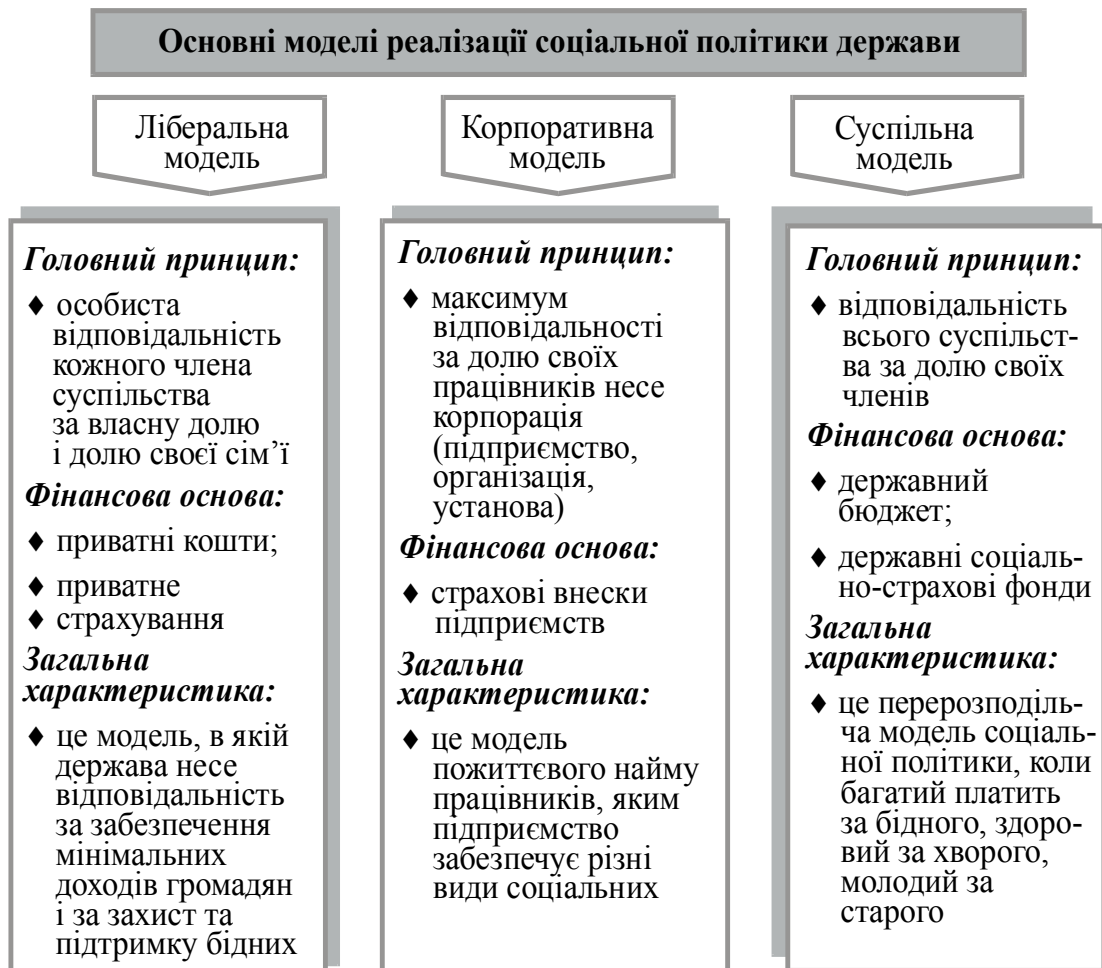

Рис. 1.1. Основні моделі реалізації соціальної політики держави та їх ознаки [15]

Друга модель соціальної держави — корпоративна. В її основі лежить корпоративний принцип, який допускає, що максимум відповідальності за долю своїх працівників несе корпорація (підприємство, установа). Створюючи систему довічного найму, підприємство стимулює працівників до внесення максимального трудового внеску, за що пропонує йому різні види соціальних гарантій у вигляді пенсійного забезпечення, часткової оплати медичних, рекреаційних послуг і освіти. У даному випадку і держава, і недержавні організації, і особистість також несуть частку відповідальності за соціальне благополуччя в суспільстві, але все ж велику роль тут відіграють підприємства, що мають власну розгалужену соціальну інфраструктуру, власні соціально-страхові фонди. Фінансовою основою даної моделі соціальної держави є в першу чергу страхові внески корпорацій.

Наступна модель соціальної держави — суспільна, в основі якої закладено принцип солідарності. Основним суспільним інститутом, що здійснює такий перерозподіл, є держава. Саме вона в даному випадку бере на себе велику частину відповідальності за соціальне благополуччя.

Серед типологій держав цього типу найбільше визнання отримала класифікація, запропонована Дж. Еспінг-Андерсеном. Він розглядає відмінності між державами в реалізації концепції загального добробуту з різних точок зору, а саме: типів взаємозв'язку між державою, ринком і сім'єю; відповідних моделей стратифікації; особливостей соціальних прав і свобод громадян. На цій основі Дж. Еспінг-Андерсен виокремлює три типи держав загального добробуту .

Таблиця 1.2

Класифікація держав загального добробуту за Дж. Еспінг-Андерсеном [28]

№ п/п	Тип (режим) держави загального добробуту	Відмінні риси	Країни
1	Соціал - демократичний	Універсальність соціальних прав, соціальної допомоги. Розвинутість середнього класу. Наявність „декомодифікації”.	Скандинавські країни

2	Ліберальний	Адресний характер соціальної допомоги. Обмеженість програм соціального забезпечення. Незначний об'єм соціальних трансфертів.	США, Канада, Австралія, Велика Британія, (за деяких умов також Греція, Португалія)
3	Консервативний	„Декомодифікація” – один з елементів соціальної політики. Функція держави – розподіл суспільних благ. Статусно диференційований характер соціальної політики.	Німеччина, Австрія, Франція, Італія, (іноді відносять до них і Нідерланди та Люксембург)

Ще однією ознакою для класифікації було визначено політичні фактори, що найбільшою мірою вплинули на формування систем соціального захисту в історії цих країн: роль лівих сил в уряді, підтримка виборцями консервативних традицій і ступінь авторитарності влади. Ураховуючи ці політичні фактори, Г. Еспін-Андерсен виокремив три типи політичного устрою — ліберальний, консервативний і соціалістичний (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Групування держав загального добробуту за ознаками консерватизму, лібералізму або соціалізму в державному устрої [68]

Країни		
явно ліберальні	явно консервативні	явно соціалістичні
Австралія	Австрія	Данія
Канада	Бельгія	Фінляндія
Японія	Франція	Нідерланди
Швейцарія	ФРН	Норвегія
США	Італія	Швеція

Специфічною рисою ліберальної моделі є провідна роль, що надається адресній соціальній допомозі, тоді як обов'язковому соціальному страхуванню відводиться скромніше місце. Натомість держава активно сприяє всім формам приватного страхування.

Консервативна модель надає соціальному страхуванню перевагу перед адресною соціальною допомогою в такий спосіб, що повністю відтворює розшарування населення за соціальним статусом і рівнем доходу. Для історії країн цього типу характерні консервативні традиції й високий ступінь

державного впливу. Італія, Франція, ФРН і меншою мірою Австрія відповідають цій моделі [12].

Держави, що належать до соціалістичної (або соціал-демократичної) моделі, розвинули найвсеосяжнішу систему перерозподілу доходів, яка пом'якшує розшарування суспільства за рівнем доходу, хоча повністю не усуває його. Заходи щодо регулювання ринку праці більшою мірою, ніж соціальні виплати, впливають на стан безробітних і тих, кому загрожує безробіття. Кореляція ступеня заміщення заробітної плати з політичною системою найбільша в Нідерландах, Данії, Швеції та Норвегії, однак цей зв'язок добре помітний і на прикладах Фінляндії та Бельгії.

Наведена типологія певною мірою умовна, оскільки ґрунтується лише на показниках заміщення щодо пенсій, допомог по тимчасовій непрацездатності та безробіттю, а також досить-таки умоглядних висновках про історію формування політичного устрою. Не взято до уваги такі аспекти, як охорона здоров'я, матеріальна і соціальна допомога сім'ї, освіта, житлова політика та ін. Проте їх було б важко врахувати через відсутність відповідних статистичних даних і показників. Отже, незважаючи на певні застереження, класифікація Г. Еспіна-Андерсена є найуспішнішою спробою кількісного аналізу різних моделей соціального захисту. Швеція, Німеччина і США вважаються найяскравішими представниками кожної з моделей, тому доцільно розглянути характерні риси системи соціального захисту кожної з цих країн.

Отже, способи здійснення ідей соціальної держави, механізми реалізації соціальної політики можуть бути різними. Ступінь соціальності держави не завжди залежить від безпосередніх розмірів фінансової участі держави в реалізації соціальної політики. Значно більшою мірою факторами, що визначають ступінь соціальності держави, є першорядність соціальних цінностей в офіційній ідеології держави, присутність сильних демократичних політичних інститутів, наявність адміністративних умов і правового простору для вільного функціонування різних суб'єктів господарювання та їх

економічна ефективність. Жодна з моделей соціальної держави не є ідеальною, кожна має свої плюси й мінуси, однак у цілому межа можливостей соціальної держави визначається внутрішніми можливостями, варіативністю, зовнішньою відкритістю і динамічністю.

1.3. Моделі соціально-економічної політики

Значення соціальної політики визначається її впливом на процеси відтворювання робочої сили, підвищення продуктивності праці, освітнього і кваліфікаційного рівня трудових ресурсів, на рівень науково-технічного розвитку продуктивних сил, на культурне і духовне життя суспільства. Соціальна політика виступає одним з найважливіших напрямів державного регулювання економіки, органічна частина внутрішньої політики держави, спрямованої на забезпечення добробуту й усебічного розвитку його громадян і суспільства загалом.

Соціальна політика, спрямована на поліпшення умов праці й побуту, розвиток фізкультури і спорту, дає зниження захворюваності й тим самим відчутно впливає на скорочення економічних втрат у виробництві. У результаті розвитку таких систем соціальної сфери, як громадське харчування, дошкільна освіта, звільняється частина населення зі сфери домашнього господарства, підвищується зайнятість у суспільному виробництві. Наука й наукове забезпечення, визначальні перспективи економічного розвитку країни в епоху НТП, також є частиною соціальної сфери, а їхній розвиток і ефективність регулюються в межах соціальної політики [39].

Соціальна сфера не тільки регулює процеси зайнятості населення, а й забезпечує роботою мільйони людей у країні. Такі галузі соціального комплексу, як охорона здоров'я, освіта, торгівля, житлово-комунальне господарство й інші забезпечують робочими місцями до 20 % економічно активного населення, а в економічно розвинутих країнах у сфері послуг

зайнято до 70 % всіх працівників. Якість соціальної сфери важлива не тільки завдяки її величезному впливу на економіку, головне її призначення — задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб, формування всебічно й гармонійно розвинених членів суспільства. Це і є стратегічна, вища мета розвитку будь-якої цивілізованої держави.

Основними завданнями соціальної політики держави виступають[29]:

- гармонізація суспільних взаємин, узгодження інтересів і потреб окремих груп населення з довготривалими інтересами суспільства, стабілізація суспільно-політичної системи;
- створення умов для підвищення матеріального добробуту громадян, формування економічних стимулів для участі в суспільному виробництві, забезпечення рівності соціальних можливостей для досягнення нормального рівня життя;
- забезпечення соціального захисту всіх громадян та їхніх основних гарантованих державою соціально-економічних прав, у тому числі підтримка малозабезпечених і слабкозахищених груп населення;
- забезпечення раціональної зайнятості громадян;
- зниження рівня криміналізації в суспільстві;
- розвиток галузей соціального комплексу — освіта, охорона здоров'я, наука, культура, житлово-комунальне господарство та ін.;
- забезпечення екологічної стабільності країни.

Соціальна політика в умовах ринкової системи проводиться державними структурами, громадськими організаціями, органами місцевого самоврядування, а також виробничими колективами за допомогою системи заходів, спрямованих на досягнення соціальних цілей і результатів: підвищення суспільного добробуту, поліпшення якості життя народу і забезпечення соціально-політичної стабільності, соціального партнерства в суспільстві.

Соціальна політика в ринковій системі формується з урахуванням конкретно історичних умов країни. Основні напрямки соціальної політики, що відбивають її специфіку [34]:

I. Політика доходів населення (життєвий рівень, споживчий кошик, добробут).

II. Політика у сфері праці й трудових відносин (оплата праці, охорона праці та соціальне страхування, зайнятість населення та ін.).

III. Соціальна підтримка і захист непрацездатних і незаможних прошарків населення (пенсійне забезпечення, соціальне обслуговування, соціальні гарантії та ін.).

IV. Основні напрямки розвитку галузей соціальної сфери (охорона здоров'я, освіта, наука, культура, фізична культура і спорт).

V. Соціоекологічна політика.

VI. Політика у сфері сучасної інфраструктури (житло, транспорт, дороги, зв'язок, торговельне і побутове обслуговування).

VII. Міграційна політика (вимушена міграція, захист прав та інтересів співвітчизників за кордоном, зовнішня трудова міграція).

VIII. Політика стосовно окремих категорій населення (сімейна, молодіжна політика, політика відносно літніх людей, інвалідів та ін.).

Сформовано велику кількість моделей соціальної політики. До основних характеристик патерналістської соціалістичної моделі відносять усебічну відповідальність держави за соціально-економічне становище своїх громадян, державну монополію в галузі виробництва, розподіли суспільних товарів і послуг, необхідних населенню, виховання почуття соціальної захищеності, соціальної стабільності, лояльності громадян до своєї держави. При всіх позитивних якостях ця система, володіючи низькою економічною ефективністю, не в змозі забезпечити високий рівень добробуту всіх громадян, тому для неї також характерна система соціальних пільг і привілеїв для бюрократичної еліти і низький рівень забезпеченості й ліміти соціальних благ для основної маси населення.

Модель «держави добробуту» — типowo ринкова модель з високим рівнем регулювання соціальної сфери. Держава, маючи за пріоритет ринкове господарство, бере на себе функцію забезпечення соціальної стабільності, забезпечує широкий спектр соціальних послуг, які ринок забезпечити не може. У «державі добробуту» високий рівень витрат на соціальні потреби, високі соціальні мінімальні стандарти, часто наближені до середніх показників у країні [17].

Модель соціально орієнтованого ринкового господарства ґрунтується на принципах вільної конкуренції, вільного вибору предметів споживання, свободи розкриття і процвітання особистості. За безумовного пріоритету економічної свободи ринку ця модель характеризується також високим ступенем захищеності громадян, що забезпечується за допомогою державного втручання через перерозподіл благ, податкову політику, правове забезпечення і т. ін. У цій моделі діє ціла система соціальних амортизаторів, що забезпечує рівень життя не нижче за межу бідності. При цьому держава завдання, що їх можуть вирішити самі громадяни, на себе не бере.

Ринкова модель відрізняється найбільшою соціальною жорсткістю. Як основний принцип тут діє пріоритет ринкових методів регулювання соціальної сфери перед методами прямого державного втручання. Вона характеризується роздержавленням соціальної сфери, зведенням до мінімуму державних субсидій і дотацій та розширенням ринкових інструментаріїв у функціонуванні.

Американська модель соціальної політики — найбільш лібералізований варіант, який базується на принципі відокремлення соціального захисту від вільного ринку й обмеженні захисту лише тих, хто не має інших доходів, крім соціальних виплат. При цьому забезпечується досить високий рівень і якість життя основної частини населення [34].

Шведська модель соціальної політики характеризується дуже великою відповідальністю й високим рівнем регулювання державою соціальної сфери. Іноді її називають «шведський соціалізм». Вона забезпечує високий ступінь

соціальної захищеності громадян, але через властиву для всіх надзвичайно централізованих систем уніфікацію в соціальній сфері, надмір обмеженості свободи вибору для споживачів не користується популярністю, оскільки це розцінюється як істотні вади в системі західної демократії. Для шведської моделі характерний високий податковий тиск на підприємництво й населення, що також не особливо привабливо для інших країн [48]. Шведська модель (Швеція, Норвегія, Фінляндія та інші країни) — найбільш соціалізована модель, тобто економіка най більшою мірою працює на задоволення потреб членів суспільства. Вона відзначається надзвичайно високою часткою ВВП, яка розподіляється через бюджет (понад 50%), акумулюванням у руках держави значних фінансових ресурсів, домінуванням ідеї рівності та солідарності у здійсненні соціальної політики, активною упереджувальною політикою, профілактичними заходами у сфері зайнятості, жорсткою політикою доходів, високим рівнем соціального захисту населення, що забезпечується в основному за державні кошти. Тут соціальна політика тісно пов'язана з державним регулюванням економіки, яке має чітко виражену соціальну спрямованість, тобто соціальна політика виступає як мета економічної діяльності держави [34].

Німецька модель (ФРН, Франція, Австрія) характеризується високими обсягами ВВП, що перерозподіляється через державний бюджет (близько 50%), створенням розвиненої системи соціального захисту на основі залучення коштів держави та підприємців.

Японська модель соціальної політики передбачає проведення політики вирівнювання доходів, особливу політику використання робочої сили (система довічного найму з певними сучасними модифікаціями), домінування психології колективізму, солідарності в доходах, досягнення консенсусу між різними суб'єктами у вирішенні соціально-економічних проблем, виділення питань підвищення життєвого рівня населення в ранг національних пріоритетів.

Англосаксонська модель (Велика Британія, Ірландія, Канада) виступає як проміжна між лібералізованою американською і соціально орієнтованою шведською та німецькою моделями. Для неї характерним є активніше, ніж для першої моделі, регулювання соціальних процесів з боку держави, проте нижчий, ніж в останніх двох моделях, рівень оподаткування і перерозподіл ВВП через держбюджет (не більше 40%). Крім того, має місце приблизно рівний розподіл витрат на соціальне забезпечення між державою та приватним сектором, пасивна державна політика на ринку праці (рис.1.2).

Рис. 1.2 Моделі соціальної політики сучасних європейських країн [15]

Перш за все слід знати, що кожна країна з урахуванням своєї специфіки формує власну модель соціальної політики. У той самий час Європейський Союз, завданням якого є розробка уніфікованої модифікації соціальної політики для «Загальноєвропейського дому», виділяє дві основні моделі:

1. Перша модель, часто її називають «бісмарківською» (по імені родоначальника — канцлера Бісмарка), установлює твердий зв'язок між рівнем соціального захисту й тривалістю професійної діяльності. Соціальні права зумовлюються тими відрахуваннями, що виплачуються протягом усього активного життя, тобто соціальні виплати набувають форми

відкладених доходів (страхових внесків). Страхові каси, якими керують на паритетних чи розмежованих засадах роботодавці й представники найманих працівників, збирають у певних установлених розмірах відрахування із заробітної плати (їх розміри встановлюються, як правило, через колективні договори), з яких формуються різні професійні страхові фонди і здійснюються соціальні виплати.

Відповідальність за фінансову рівновагу і збереження цих коштів несуть правління страхових кас (фондів). Вони не повинні субсидіюватися з бюджету будь-якого рівня, тому що податковий перерозподіл, реалізований через універсальний бюджетний підхід, суперечить логіці трудової (страхової) участі.

Звичайно, для громадян і сімей з обмеженими можливостями активної трудової діяльності існує національна солідарна допомога, яка реалізується через муніципальні служби для малозабезпеченого населення чи добродійність. Але це допоміжні механізми, а не основні принципи.

2. Друга модель, що Комісія ЄС називає «беверіджською» (Beveridge), бере за базу, що будь-яка людина, незалежно від того, відноситься чи не відноситься вона до економічно активного населення, має право на мінімальну захищеність у випадку захворювання, втрати здоров'я, на старість, та з інших причин, що спричиняють зниження або втрату доходів. У державах, що вибрали цю модель, діють системи страхування на випадок захворювання, прикріплення до таких систем є автоматичним, а пенсійні системи забезпечують мінімальні доходи всім старим незалежно від їхніх минулих відрахувань від заробітної плати (так звані «соціальні» пенсії — на відміну від «професійних»). Такі системи соціального захисту фінансуються через податки з державного бюджету. У даному випадку переважає принцип національної солідарності, заснований на концепції розподільчої справедливості. Прихильниками цієї системи є Великобританія і країни «скандинавського соціалізму», у першу чергу Швеція. Їх досвід переконує,

що вони досягли певних результатів у вирішенні різних соціальних проблем, зокрема, наприклад, проблем бідності.

Досвід різних країн демонструє, що у довгостроковій перспективі перемагають ті країни, які змогли створити соціально-економічну модель, що гармонічно поєднує сприятливі умови для розвитку економічної діяльності з комфортними умовами праці та якості життя громадян. Але різні країни використовують різні моделі, які демонструють свою ефективність у досягненні стратегічних цілей розвитку держав. Водночас посилення зовнішніх викликів та намагання переходу нашої країни на більш високий рівень соціально-економічного розвитку вимагає застосування нової науково обгрунтованої соціально-економічної моделі.

Висновки до розділу 1

Важлива функція соціальної держави — спрямувати дію ринкових сил таким чином, щоб захистити громадян від стихійної випадковості, забезпечити економічну стабільність. Держава загального добробуту – це концепція державного управління, в котрій держава відіграє ключову роль у захисті та розвитку економічного і соціального благополуччя своїх громадян. Вона заснована на принципах рівних можливостей, справедливого розподілу багатства і відповідальності суспільства за тих, хто не може самостійно забезпечити собі мінімальні умови для гідного життя.

Глибокі перетворення нашого суспільства поставили на чергу денну нові, надзвичайно гострі соціальні проблеми. Тривалий час система прав та свобод людини і громадянина в Україні взагалі не розглядала соціальні права як самостійний вид прав, що було однією з головних причин "нереалізації" соціальних прав та свобод громадян України. Проголошення України соціальною державою створило правову основу для вирішення цілого комплексу соціальних питань.

Вибір соціально-економічної моделі потребує проведення порівняння існуючих сучасних моделей, що реалізовані у розвинутих країнах, здійснення

аналізу їх сильних та слабких місць та оцінки можливості їх застосування в Україні.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В АСПЕКТІ ПОБУДОВИ ДЕРЖАВИ СУСПІЛЬСТВА БЛАГОПОЛУЧЧЯ

2.1. Досвід побудови держави суспільства благополуччя Швеції

Формування самих держав суспільства благополуччя (а не окремих ідей і положень) пов'язують із високим економічним розвитком країн, який дав змогу забезпечити населенню прожитковий мінімум. Саме в цей період основною умовою соціальної політики стала вважатися відповідальність уряду за добробут і дотримання соціальних прав громадян.

Розвиток сучасної соціальної держави почався трохи більш як сто років тому, коли багатьма європейськими країнами було створено системи страхування проти ризику втрати доходу. Суспільні зміни, пов'язані з появою права на державні соціальні пільги, слід розглядати в співвідношенні з іншими базовими структурними змінами в європейських країнах. Особливо важливими аспектами процесу суспільних трансформацій у ХІХ сторіччі були: загострення соціальних потреб через прискорення зростання кількості населення, швидке розростання міст і капіталістична індустріалізація, політизація соціальних проблем у результаті демократизації виборчого права й мобілізація трудящих у рамках профспілкових течій і політичних партій; розвиток можливостей держави в процесі раціоналізації органів державного управління шляхом нової організації державних фінансів і створення службової статистики; наявність у держави великої кількості ресурсів у рамках прискорення економічного зростання. Соціальна держава передбачає право всіх людей на базовий рівень добробуту.

Починаючи з 50-х років ХХ сторіччя у світі спостерігається різке підвищення витрат на різні соціальні програми. Це, зокрема, пенсійне забезпечення, соціальне страхування, грошові виплати на дітей, сім'ю тощо. «Держава загального добробуту» розглядається як органічна частина

індустріального суспільства. На етапі становлення індустріального суспільства «держава загального добробуту» виявила свої максимальні можливості. Згодом втрачаються соціальні позиції й окреслюється парадокс: що більше грошей витрачається на соціальне забезпечення, то гірше живуть малозабезпечені верстви населення.

У наш час «держава загального добробуту» в країнах Північної Європи має всі атрибути соціально орієнтованого розвитку. Масштаби соціальних функцій держави визначаються тим, що вона перерозподіляє через свій бюджет 43% (у Норвегії), 59% (у Швеції) ВВП [15]. Виняток становить лише Ісландія, де ці показники дещо нижчі, однак вона зберігає соціальну спрямованість держбюджету. Широкий діапазон соціальних послуг, які надають ці країни через державні й муніципальні органи та інституції, залишаються загальнодоступними й універсальними.

Скандинавський тип соціальної держави характеризується універсалізмом і перерозподілом доходів за допомогою прогресивної системи оподаткування населення. Вона націлена на недопущення бідності і забезпечення усім зайнятим громадянам достойного рівня життя. Соціал-демократична концепція відстоює інтервенціоністську модель соціальної держави і виключає потенційну можливість ринку задовольнити потреби усіх груп населення. Основна мета державної соціальної політики, яка реалізується соціал-демократами, полягає у проведенні упереджувальних і профілактичних заходів у соціальній сфері. Однак, незважаючи на ідеологічну схильність соціал-демократів до універсалізму в соціальному забезпеченні, спостерігається певний рух у бік розширення платності соціальних послуг [9].

Термін «шведська модель» виник, по суті, вже в кінці 60-х років ХХ століття, коли стало відмічатися в Швеції успішне сполучення швидкого економічного зростання з широкою політикою реформ на тлі відносної соціальної безконфліктності в суспільстві. Цей імідж успішної Швеції особливо сильно контрастував тоді із зростанням соціальних і політичних

конфліктів в оточуючому середовищі різних країн світу. Шведська модель перетворилася у символ найбільш розвинутої форми держави всесвітнього добробуту. Однак сам цей термін наповнювався різноманітним змістом. Одні ототожнювали його зі змішаним характером шведської економіки, яка поєднувала ринкові відносини і державне регулювання, переважання приватної власності в сфері виробництва і значних елементів усупільнення в сфері перерозподілу. Інші вкладали в цей термін специфіку відносин між трудом і капіталом.

Економіка Швеції є розвиненою експортно-орієнтованою економікою з достатньо високим рівнем диверсифікації. Всесвітній банк відносить Швецію до групи держав з високим рівнем доходу. Країна забезпечує тільки 0,4% світового валового продукту, однак по ВВП за ПКС на душу населення входить до двадцятки лідерів. За даними МВФ, в цілому за 2000-2019 роки в Швеції зростання ВВП склав 48,9%, що стало найбільшим приростом показника серед країн Північної Європи. Обсяг ВВП в Швеції впав до 531 млрд. дол. США в 2019 р. При цьому максимальний обсяг сягав 587 млрд. дол. США, а мінімальний 15.82 млрд. дол. США (рис.2.1)

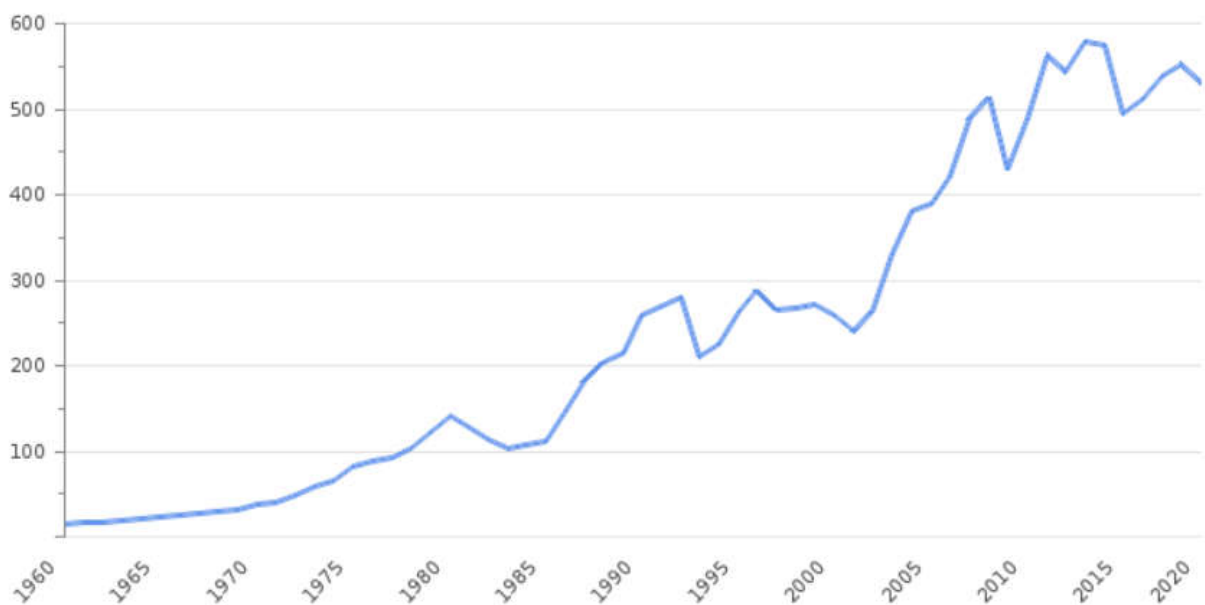

Рис. 2.1. ВВП Швеції, млрд. дол. США [76]

На протязі багатьох десятиліть важливою частиною шведської дійсності була централізована система переговорів про укладання колективних договорів в області заробітної плати за участю об'єднань роботодавців і потужних організацій галузевих профспілок робітників в якості головних діючих осіб, причому політика профспілок засновувалася на принципах солідарності між різними групами трудящих, а держава підключалась в якості третього учасника в переговорах між роботодавцями і найманими робітниками в системі соціального партнерства, що називають трипартизмом.

Слід відмітити, що розмір середньої заробітної плати в Швеції виріс до 176 шведських крон / год (3313.592 дол. США / міс) у вересні 2020 р. При цьому максимальний розмір середньої зарплати становив 180 шведських крон / год, а мінімальний - 134 шведських крон / год. (рис.2.2).

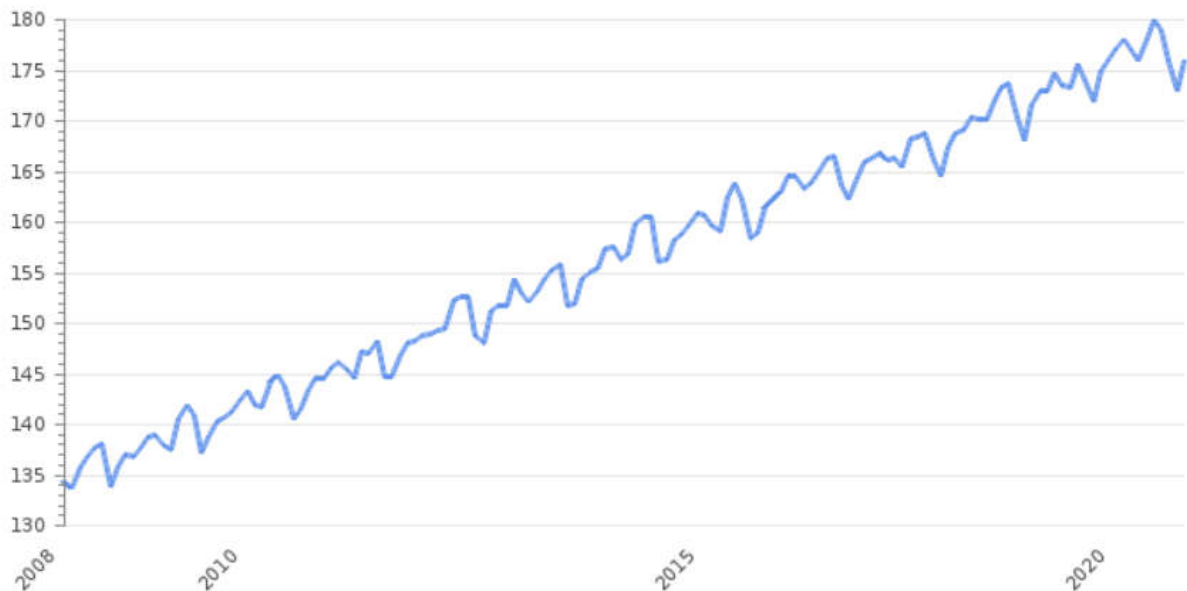

Рис. 2.2. Розмір середньої заробітної плати в Швеції, шведських крон / год [76]

Шведська модель визначалась і через особливості соціально-економічної політики в країні, в котрій явно виділялися дві домінуючі цілі: повна зайнятість і вирівнювання доходів. Активна політика на високо розвинутому ринку праці та великий державний сектор, що займається акумуляцією і перерозподілом значних грошових коштів на соціальні та економічні цілі, розглядаються як результат цієї політики. Економісти розглядають шведську модель як систему, що поєднує повну зайнятість (тобто досягнення рівня офіційного безробіття нижче 2% самодіяльного населення) і стабільність цін (не більше 2% інфляції за рік) шляхом проведення рестриктивної економічної політики, доповненої селективними заходами для підтримання високого рівня зайнятості та капіталовкладень [8].

Зазначимо, що рівень безробіття в Швеції впав до 7.8% в жовтні 2020 р. Максимальний рівень сягав 10.5%, а мінімальний - 1.3% (рис.2.3).

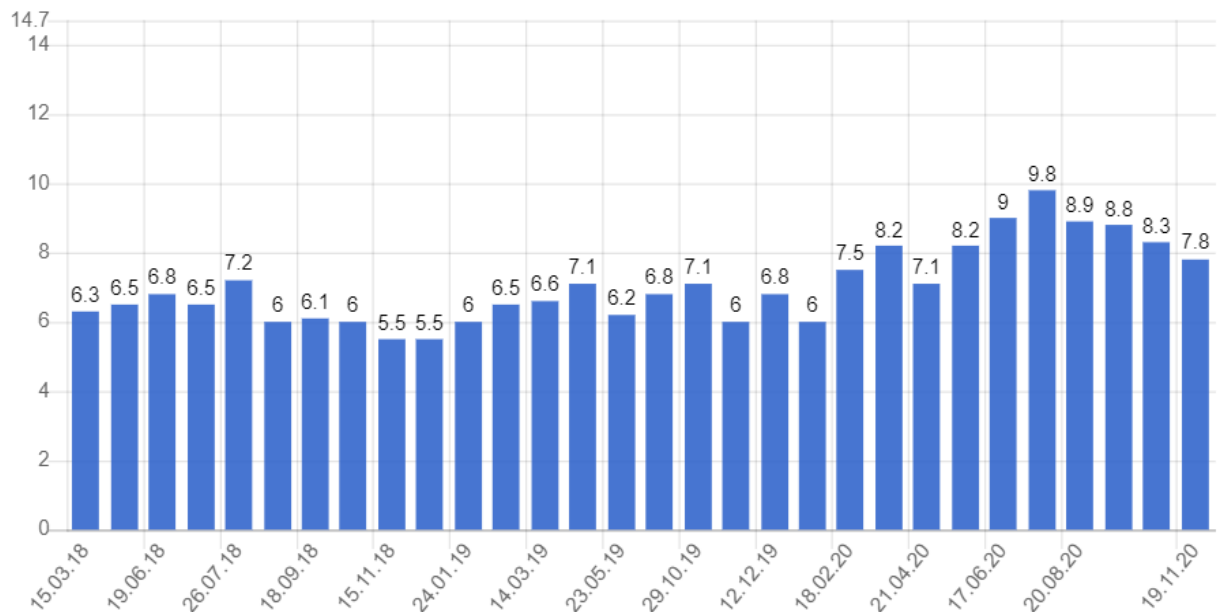

Рис. 2.3. Рівень безробіття в Швеції, % [75].

Крім того характерною рисою шведської економіки є високий рівень податкового податку. Податковий податок для фізичних осіб в Швеції залишився без змін і склав 57.2% в 2020 р. Максимальна ставка сягала 61,4%, а мінімальна 51.5% (рис.2.4).

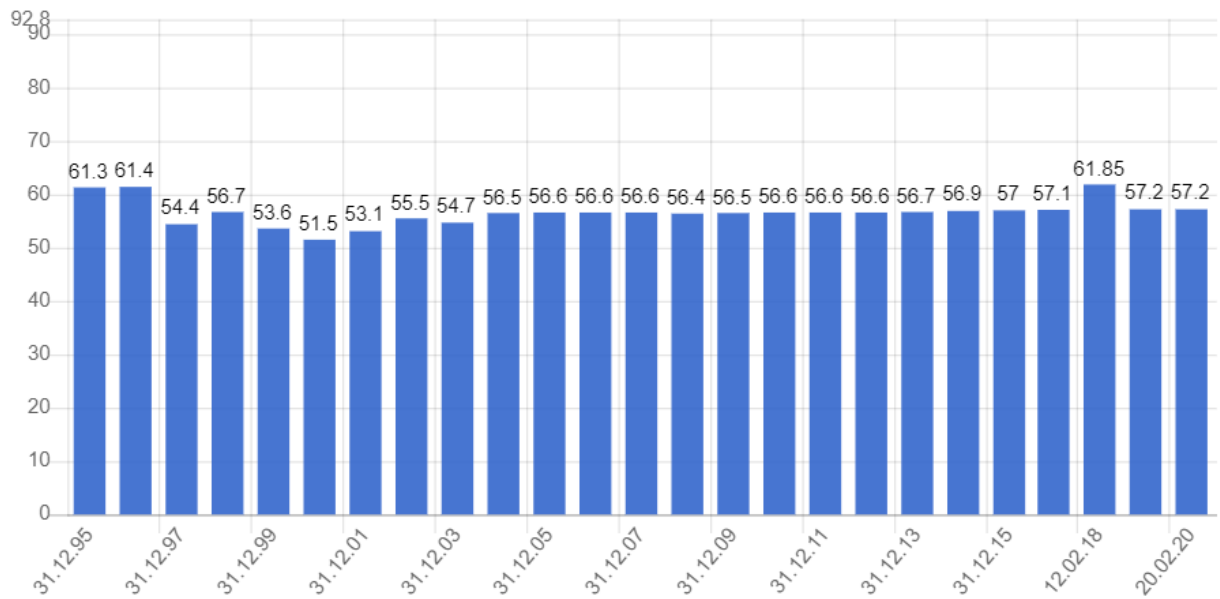

Рис. 2.4. Рівень податку в Швеції, % [78].

Традиційна політика, що проводиться шведським урядом в області виробничих відносин, - невтручання. Уряд звичайно обмежував свою діяльність встановленням законодавчих рамок для мирного улагоджування конфліктів, залишаючи предмет суперечки для самостійного розв'язання сторонами. Для Швеції з 70-х років характерним для ринку праці стало те, що багато питань, які раніше регулювалися колективними договорами, в усе більшому ступені стали вирішуватися у відповідності з законами.

Закон про спільні рішення застосовується всюди, де зайнятий хоча б один член профспілки. Підприємець має так зване основне зобов'язання на переговори, тобто зобов'язаний обговорити з місцевими профспілками до здійснення рішення, котрі викличуть значні зміни для зайнятих в цілому і кожного трудящого окремо. Якщо дві сторони не зможуть прийти до згоди, то переговори переносяться на національний рівень. Тільки після цього підприємець має право прийняти рішення. Якщо він не виконає цих правил, його можуть примусити виплатити збитки. Підприємець має також основне зобов'язання надавати інформацію про фірму. Профспілки мають доступ практично до усіх документів компаній. За проханням профспілки співучасть трудящих в управлінні може додатково регулюватися в колективному

договорі. Нарешті, участь у вирішенні фінансових питань пов'язана з правом власності на компанії. Проблема зайвого прибутку як слідства політики солідарності в області зарплати не була вирішена в межах шведської моделі. Тому в середині 70-х років ЦОПШ виступило з ідеєю фондів трудящих, фінансованих з прибутків, які з'являються внаслідок того, що профспілки утримуються від вимоги більш високої зарплати у відповідності з принципами солідарності в області зарплати. Основна ідея полягала в тому, що капітал повинен був залишатись на фірмах, але право власності на нього поступово перейшло б до трудового колективу підприємства.

В шведській моделі активна політика на ринку праці займала важливе місце в економічній політиці, котра навмисно стримувала загальний попит на робочу силу в періоди високої кон'юнктури. Тому природно, що шведський ринок праці вельми розвинутий та гнучкий і частка витрат на політику на ринку праці в державному бюджеті висока за світовими стандартами. Для шведської політики на ринку праці також характерно, що на активні заходи, які включають в основному підготовку, перепідготовку, громадські роботи тощо, приходилась переважна частина загальних витрат, в той час як тільки менша частина використовувалася на компенсацію втрачених доходів безробітним. Таке співвідношення активних заходів і фінансової компенсації, по суті, протилежне практиці більшості інших країн Заходу.

Шведська модель «держави загального добробуту» ґрунтується не на ліквідації приватної власності та радикальній зміні способу виробництва, а на здійсненні державної функції перерозподілу національного доходу відповідно до пріоритетів суспільних потреб із метою досягнення більшої соціальної рівності та більшої соціальної справедливості.

Обов'язки держави у сфері забезпечення добробуту й соціальних прав громадян закріплені Конституцією Швеції 1974 року. Шведська модель соціальної політики вирізняється лібералізмом щодо таких питань сімейної політики, як незаконнонароджені діти, розлучення, гомосексуалізм, сексуальна просвіта. У Швеції також ліберально ставляться й неабияк

підтримують самотніх матерів та їхніх дітей. Відносно толерантне ставлення й до спільного проживання без реєстрації шлюбу. Ця модель заохочує контроль над народжуваністю.

Деякі аналітики відзначають змішаний характер шведської економіки, яка поєднує ринкові відносини й державне регулювання. Інша характерна риса післявоєнної Швеції – специфіка відносин між працею та капіталом на ринку праці. У шведській політиці вочевидь переважають два чинники: повна зайнятість і вирівнювання прибутків. Активна політика на високорозвиненому ринку праці й винятково великий державний сектор (при цьому мається на увазі передусім сфера перерозподілу, а не державна власність) розглядаються як результати цієї політики.

До специфічних чинників, притаманних саме Швеції, треба віднести незмінний із 1814 року зовнішньополітичний нейтралітет, неучасть в обох світових війнах, рекордне за тривалістю перебування при владі соціал-демократів, історичні традиції мирних засобів переходу до нових формацій, тривалі сприятливі й стабільні умови розвитку економіки. Цьому також сприяли угоди між керівництвом профспілок і підприємцями (Сальтшебаден, 1938 рік).

З середини 1970-х років через загострення конкурентної боротьби на зовнішніх ринках і глибоку економічну кризу становище країни помітно ускладнилося. Деякі галузі промисловості зазнали глибокої структурної кризи й підтримувалися державою. Але, попри сумні прогнози багатьох економістів, Швеція вийшла з кризи. З 1983 року триває економічне піднесення, яке засвідчило: шведська модель змогла пристосуватися до мінливих умов і підтвердила свою життєдіяльність.

Таким чином, шведська модель економіки характеризується високим рівнем соціально-економічного розвитку, про що свідчать багато показників, що оцінюють якість життя населення, а також позиції в міжнародних рейтингах. Економічна модель країни побудована на принципах держави

загального добробуту - концепції, яка передбачає високу залученість держави в економічне регулювання і підтримку соціального благополуччя населення.

2.2. Сучасний стан соціально-економічного розвитку України

Стратегічним напрямом зовнішньої політики України є інтеграція до Європейського Союзу, що передбачає наближення до політичних, юридичних, економічних та соціально-культурних стандартів ЄС. Процес реформування дозволить підвищити рівень життя населення, шляхом досягнення соціальної справедливості. Однак, сьогодні в Україні існують проблеми соціального, політичного та економічного характеру, від результативності вирішення яких залежить успішність курсу на євроінтеграцію та подальший розвиток держави загалом [61].

Номинальний ВВП відображує зміни як у фізичному обсязі виробництва, так і в ринкових цінах і розраховується як вартість усіх кінцевих товарів та послуг у цінах поточного року. Реальний ВВП вимірює вартість обсягу виробництва в економіці із застосуванням фіксованих цін базового року [5]. Саме його аналіз дозволяє визначити зміни реального обсягу виробництва або економічного зростання країни (рис. 2.5).

На рис. 2.5 бачимо результати відносно успішних 2017 – 2019 рр. формування висхідного періоду економічного циклу, який характеризувався помірним зростанням реального ВВП в межах 3 %. До кризової ситуації, спричиненої пандемією COVID-19, МВФ зберігав такий прогноз і на 2020 р. з більш оптимістичними показниками на 2021–2023 рр. на рівні 4 %. За таких умов досягти заявлених Кабінетом Міністрів України 40 % зростання реального ВВП за 5 років навряд чи вдасться. Без значних потрясінь, при розумному стимулюванні економіки Україна, ймовірно, змогла б досягти 3 % росту ВВП. Проте світова пандемія COVID-19 внесла помітні корективи і

вихід із кризи може виявитися набагато складнішим для економіки, ніж це здається на перший погляд.

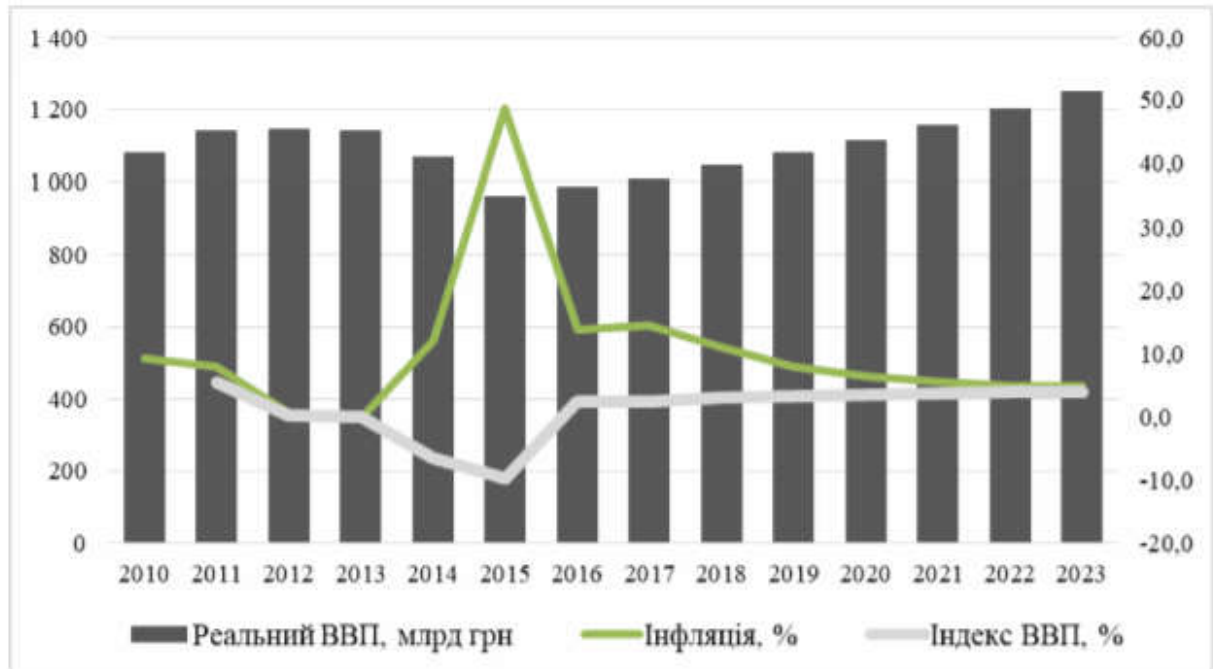

Рис. 2.5. Динаміка реального ВВП та інфляція в Україні за 2010 – 2019 рр. і докризовий прогноз МВФ на 2020 – 2023 рр. [71]

Девальвація реального впливу наднаціональних організацій, розрив глобального ланцюга переміщення ресурсів, товарів та послуг може створити дефіцит у короткочасній перспективі. Уряд України переглянув макроекономічні показники на 2020 р., зокрема очікується скорочення ВВП на 3,9 % порівняно із прогнозованим зростанням 3,7 % і девальвацію гривні до 29,5 грн за дол. США.

Індекс якості життя — це оцінка загальної якості життя, що визначається за допомогою емпіричної формули, що враховує купівельну спроможність населення, а також індекс забруднення, співвідношення ціни на житло відносно доходу, індекс вартості життя, індекс безпеки, індекс охорони здоров'я, індекс часу дорожнього руху та індекс клімату. Оцінка враховує фактори, що по різному впливають на кінцевий результат. За формулою виводять наступні оцінки: «Very Low», «Low», «Moderate»,

«High», «Very High». Характеристику якості життя в Україні наведемо у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Характеристика якості життя в Україні у 2019 році [67]

Показники якості життя	Значення
Купівельна спроможність	32,16 Very Low
Індекс безпеки	51,59 Moderate
Індекс охорони здоров'я	50,75 Moderate
Індекс клімату	70,69 High
Індекс вартості життя	28,86 Very Low
Відношення ціни нерухомості до доходу	14,57 High
Індекс часу дорожнього руху	37,58 Moderate
Індекс забруднення	66,17 High
Індекс якості життя	102,16 Moderate

За даними табл. 2.1 спостерігаємо, що індекс купівельної спроможності в Україні оцінюється як дуже низький.

За рейтингом якості життя серед 71 країни, що були обрані для дослідження на ресурсі Numbeo.com, Україна посідає 62 місце у рейтинговій таблиці. На добробут населення впливає багато факторів, в тому числі й неекономічні. Одним з них є якість доріг транспортної системи держави. За даними 2018 р. Україна займає 130-те місце за якістю доріг [14]. Через територію України пролягають транзитні шляхи до європейських країн, проте якість доріг не в змозі задовольнити навіть українців.

Ще однією важливою характеристикою якості життя виступає тривалість життя. Дані Державної служби статистики України показують, що середня очікувана тривалість життя при народженні у 2017 р. для чоловіків склала 67,02 р., а для жінок — 76,78 р. Безперечно, за останні 10 років тривалість життя українців підвищилась, проте серед європейських країн цей показник все ще найнижчий. Причин, що пояснювали б таку ситуацію може бути декілька, наприклад, недосконалість системи охорони здоров'я й рівень забруднення навколишнього середовища, неякісні продукти харчування

тощо. Одною з основних проблем є порівняно невисока якість медичних послуг. Дані сайту Numbeo.com засвідчують, що система охорони здоров'я в Україні дійсно не в змозі задовольнити повністю населення медичними послугами. Характеристики типу майстерності та компетентності медичного персоналу, обладнання для сучасної діагностики й лікування, задоволення вартістю відповідають тільки середньому рівню (до 50% задоволення зі 100% можливих).

Важливим для якості життя населення України є питання доходу населення, який визначає додаткові можливості для добробуту. В структурі доходу найбільшу частку обіймає оплата праці, тому країна може впливати на статки громадян. Щороку спостерігається зростання суми прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати. Кожен бюджет, що закладається на наступний рік передбачає підвищення платоспроможності громадян через підвищення різних соціальних гарантій та стандартів. Першою проблемою є невисокі темпи зростання доходів громадян (рис.2.6).

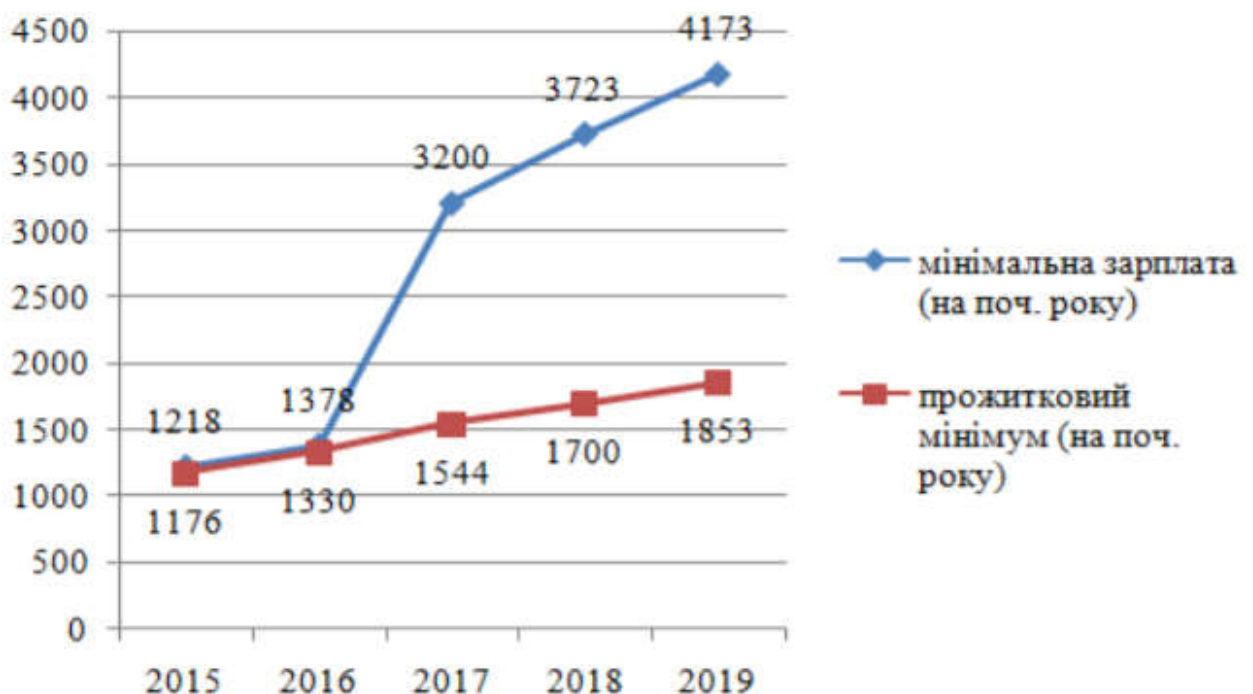

Рис. 2.6. Динаміка мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму в Україні за 2015-2019 рр.

З рис. 2.6 видно, що в Україні невисокий рівень оплати праці, що вимагає від держави додаткового контролю та підтримки. Також маємо змогу спостерігати, що реальна заробітна плата з врахуванням індексу споживчих цін зростає повільно. Мова йде про низьку заробітну плату через незбалансовану політику у сфері ціноутворення.

Отже, за наведеними даними індекс якості життя населення України у 2019 році являється помірним, а добробут населення потрібно вважати низьким.

Соціально-економічний розвиток держави безпосередньо залежить від рівня людського розвитку. Основною метою розвитку постає створення для людей таких умов, в яких вони могли б прожити довге і здорове життя, здобути освіту, мати гідні матеріальні умови.

За результатами 2016 року, Україна займала 84 місце в глобальному рейтингу людського розвитку з показником 0,743, отже, бачимо зниження позицій та погіршення коефіцієнту у 2017 році (рис.2.7) [3].

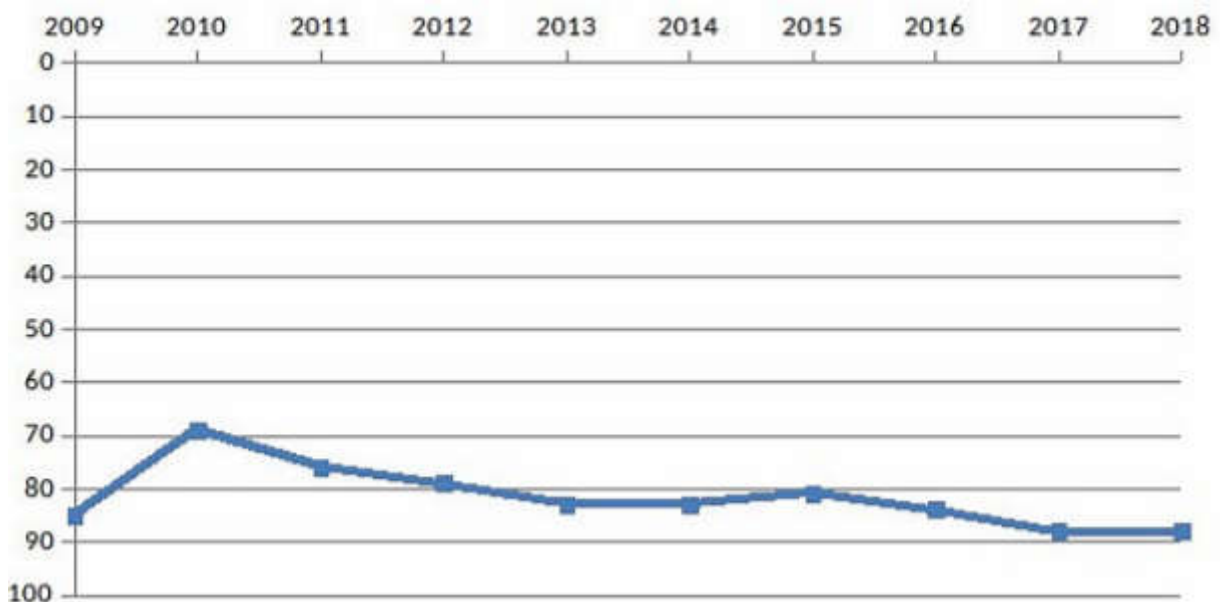

Рис. 2.7. Тенденція змін позицій у міжнародних рейтингах людського розвитку [73]

Глибокий дисбаланс можливостей людей і альтернатив вибору виникає з нерівності в доходах, а також в освіті, здоров'я, голосі, доступі до

технологій і схильності потрясінь. Розрив в рівнях людського розвитку є відображенням нерівності можливостей доступу до навчання, медичного обслуговування, зайнятості, кредитами і природних ресурсів, що обумовлено гендерної та груповою приналежністю, диспропорціями в доходах і місцем проживання.

Першочерговими завдання соціальної безпеки населення в країні є посилення соціальної нестабільності та напруженості у суспільстві, що може бути обумовлено дією наступних чинників: підвищенням безробіття (особливо тривалого), що в свою чергу спричиняє розповсюдження таких негативних явищ, як злочинність, алкоголізм, наркоманія тощо; затримками з виплатами заробітної плати, пенсій тощо; обмеженням можливостей значних верств населення у задоволенні їх потреб на охорону здоров'я, освіту, культуру, інші соціальні послуги, погіршенням унаслідок цього фізичного і духовного здоров'я людей, та як наслідок – деградацією робочої сили, відсутністю перспектив її покращення в майбутньому [51]

Узагальнюючим показником-дестимулятором, який відображає ефективність соціальної політики, є рівень бідності населення. Аналіз рівня бідності свідчить, що протягом 2015-2018 рр. його значення, розраховане за різними методиками, суттєво відрізнялося (рис. 2.8).

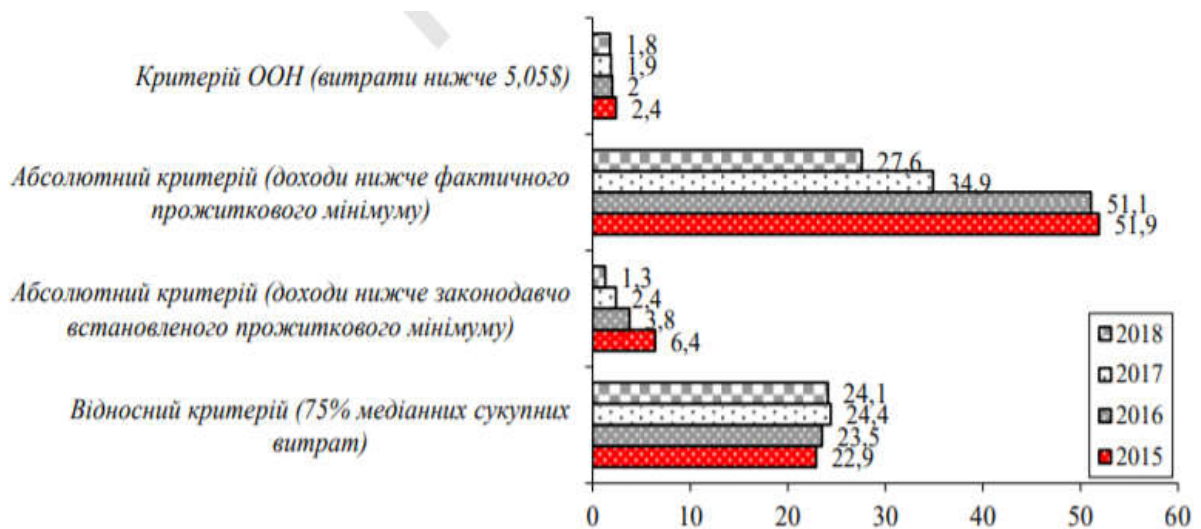

Рис. 2.8. Рівень бідності в Україні, 2015-2018 рр. [67]

Так, найнижчий рівень бідності спостерігався за абсолютним критерієм, в якості якого був обраний законодавчо встановлений прожитковий мінімум (ПМ), а також критерій ООН. Очевидно, що на сьогоднішній день оцінювання масштабів бідності за офіційним ПМ не відображає реального стану справ, оскільки його рівень абсолютно не відповідає мінімальним стандартам життя (це власне визнає і Міністерство соціальної політики, яке паралельно визначає і так званий фактичний ПМ [40]).

Рівень бідності за відносним критерієм (75% медіанних сукупних витрат) протягом ряду років залишається практично незмінним. Адже, навіть в умовах суттєвого зростання доходів та витрат населення, структура їх розподілу поміж населення залишається практично незмінною. Тому рівень бідності за відносним критерієм, хоча і має певне аналітичне значення, однак в дійсності частку бідного населення відображає не до кінця об'єктивно. Щодо рівня бідності визначеним за так званим фактичним прожитковий мінімум, то він демонструє різке зниження (протягом 2016-2018 рр. практично вдвічі) та є найвищим поміж усіх інших показників. Таке різке зниження масштабів бідності за вказаним критерієм мало б свідчити про суттєве зростання ефективності соціальної політики, що викликає серйозні сумніви з огляду на значні міграційні втрати.

Дослідження фактичного прожиткового мінімуму в Україні (табл. 2.2) дає право стверджувати, що його динаміку протягом 2015-2018 рр. не можна охарактеризувати однозначно.

Таблиця 2.2

Зміна фактичного прожиткового мінімуму як критерію для визначення рівня бідності в Україні [32]

Показники	2015	2016	2017	2018
Фактичний прожитковий мінімум, грн.	2493	2642	2941	3263
приріст, % до поп. року	-	5,9	11,32	10,95

% до прожиткового мінімуму	212,0	190,3	183,4	187,0
% до мінімальної заробітної плати	180,9	165,1	91,9	78,2
Приріст індексу споживчих цін, %	12,1	48,7	14,4	10,9

Протягом 2015-2018 рр. фактичний прожитковий мінімум (ПМ) практично вдвічі перевищував його законодавчо визначений рівень. По відношенню до мінімальної заробітної плати (МЗП) фактичний ПМ з 2017р. є на 8-12% меншим, що обумовлено суттєвим зростанням МЗП. У 2016 р. при збільшенні фактичного ПМ, хоча і були збережені його структурні співвідношення з МЗП та офіційним ПМ, однак він збільшився лише на 5,9%, в той час як приріст індексу споживчих цін у 2016 р. склав 48,7% порівняно з попереднім роком [37].

Таким чином, соціальна підтримка населення в Україні має достатні ресурси для виконання соціальних зобов'язань турбуватися про вразливих та нужденних громадян, але характеризується незадовільною ефективністю за більшістю показників. Так, загальні витрати державного бюджету на програми соціальної підтримки є надзвичайно високими (особливо у порівнянні з іншими Європейськими країнами), але нажаль кошти виявляються недостатньо адресованими бідним верствам населення, і значні суми соціальних виплат розпорозуються між небідними особами.

Отже, проведений аналіз дає змогу виокремити перешкоди ефективного функціонування державної соціальної системи, а саме: невідповідність між реальними потребами населення у соціальному захисті та законодавчо закріпленими принципами надання соціального захисту, конфлікт інтересів різних рівнів влади у період визначення цілей та напрямів реформування системи соціально захисту, розбіжність між законодавчо визначеними правами громадян на соціальний захист та реальними умовами їх життєдіяльності, використання застарілих методів організації функціонування державної соціальної сфери, відсутність нормативного забезпечення щодо переходу певних державних соціальних функцій до компетенції приватних та недержавних організацій, переважно формальна,

слабка або відсутня залученість громадян та громадських організацій до прийняття рішень щодо реформування соціальної політики.

2.3. Бенчмаркінг систем соціального захисту в Україні та Швеції

Розвиток демократичних принципів у європейських країнах відбувався за рахунок поступового розширення соціальної бази демократії та розширення прав громадян. Прийнято виділяти три групи прав – громадянські, політичні та соціальні і, відповідно, говорити про три види або ступені громадянства, де соціальне громадянство відображає найвищий ступінь гарантій прав людини.

Соціальні права стали реальністю відносно недавно в порівнянні з двома іншими групами прав – у ХХ столітті. Ці права мають свою специфіку, вони не так чітко окреслені, як громадянські й політичні. У різних країнах соціальні гарантії значно відрізняються за змістом та обсягом. Соціальні права належать до сфери перерозподілу доходів на підставі існуючих у суспільстві уявлень про справедливість. Розвиток соціальних прав підвищує матеріальну цінність приналежності до соціальної держави і, таким чином, закріплює легітимність національного уряду і державну лояльність.

Національні системи соціального захисту у європейських країнах значно відрізняються за ступенем участі держави в їх організації та фінансуванні, за способом формування соціального бюджету та його розподілу, за ступенем охоплення населення, за якістю і об'ємом послуг і допомог, що надаються.

Виокремлюють чотири моделі організації соціального захисту: корпоративну, або консервативну (Німеччина, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург), соціал-демократичну, скандинавську (Швеція, Данія, а також Фінляндія), англосаксонську, або бевіриджіанську (Велика Британія, Ірландія) та південно-європейську, або латинську (Греція, Португалія, Іспанія, Південь Італії) [28]. У скандинавських країнах, наприклад, держава контролює і надходження коштів, і організацію

соціальних служб, і систему соціального захисту. В країнах з консервативною моделлю держава виконує переважно контролюючу і посередницьку роль між громадянами і державними та приватними фондами, неурядовими організаціями, що забезпечують соціальні програми. У країнах з розвиненою системою соціального захисту держава не тільки забезпечує основні соціальні гарантії, але й піклується про підтримання певного рівня життя через спеціальні програми допомоги людям з низьким рівнем доходів.

Розвинену систему соціального захисту часто називають системою підтримки „від колиски до могили” – „from cradle to grave”, підкреслюючи її всеохоплюючий характер. Проте великий обсяг соціальних послуг спирається на вищі податки. В сумі прямі і непрямі податки, що спрямовуються на соціальні потреби, в країнах з соціал-демократичною моделлю можуть сягати майже 55 %, з консервативною моделлю – близько 44 %, з англосаксонською – 37 %. Опитування громадської думки показують, що європейці готові платити високі податки як запоруку свого забезпеченого і захищеного життя [9].

У середземноморських країнах держава менш активно бере участь в організації системи соціального захисту. Відповідальність за соціальне забезпечення покладається в основному на місцевий рівень, сім'ю і церкву, що дозволило деяким дослідникам називати цю модель „рудиментарною”.

Принцип рівності, що спочатку піддавався сумніву, розглядається нині як один з устоїв ліберальних демократичних режимів країн Західної Європи. Водночас фінансування політики забезпечення рівності, як і її пріоритетність, дуже відрізняються в різних країнах. Уряди багатьох держав прийняли, адаптували до національних умов і законодавчо закріпили цілу низку заходів, спрямованих на забезпечення рівності. Однак оцінка ефективності їх реалізації, як і проведення відповідного моніторингу і порівняльного аналізу, часто не здійснюється. Іноді це фрагментарні дослідження на загальнонаціональному і/або галузевому рівні, філософські і соціологічні роздуми про суть поняття рівності тощо.

Складовою частиною соціального захисту є соціальне забезпечення громадян. Враховуючи умови ринкової економіки, соціальне забезпечення повинно мати такі форми:

1. Державне соціальне страхування, яке передбачає пенсійне страхування, медичне страхування, страхування від безробіття, страхування від нещасних випадків та інші.

2. Державна соціальна допомога (соціальний захист непрацевдатних громадян, тих, хто перебуває на межі чи за межею бідності, а також заходи, спрямовані на зниження рівня зuboжіння та усунення його причин).

3. Приватне соціальне страхування. Його виникнення обумовлене тим, що з розвитком приватного підприємництва склався принципово новий тип трудових відносин між працівниками та працедавцями, заснований на наймі. Це призвело до необхідності розвивати приватне соціальне страхування.

4. Громадська благодійність.

На початку ХХ ст. в європейських країнах почали створюватися спеціальні фонди допомоги безробітним. У 1905-1908 рр. у Франції, Данії і Бельгії програми з надання допомоги безробітним стали розроблятися на державному рівні. А у Великій Британії У. Черчилль, на той час міністр торгівлі, з метою підвищення ефективності допомоги безробітним домогся від законодавчих органів права для Міністерства торгівлі відкрити біржу праці. Створена на той момент британська система страхування запропонувала такі методи допомоги безробітним, котрі й понині застосовуються у структурах страхування від безробіття [71].

Як свідчить практика, у майже всі нові робочі місця у країнах ОЕСР були створені у приватному секторі. Водночас державний сектор продовжує забезпечувати робочі місця для значної частини населення промислово розвинених країн. У середині 90-х років збільшення зайнятості відбувалося за рахунок створення нових робочих місць з неповним робочим днем, а в деяких країнах - за рахунок скорочення тих, хто працював повний робочий тиждень. Так, наприклад, відповідно до програми, розробленої в Данії,

робітники мають право на одержання повністю або частково оплачуваної відпустки терміном до одного року для здобуття додаткової освіти, по догляду за дитиною, через особисті обставини. Вивільнені таким чином робочі місця тимчасово надаються безробітним.

Якщо порівнювати власне шведську і європейську моделі політики зайнятості, то можна зробити висновок, що перша спрямована на забезпечення працею всіх трудящих, для чого створюються робочі місця в державному секторі з середньою оплатою праці; друга орієнтована на скорочення кількості зайнятих при підвищенні продуктивності праці й зростанні доходів працюючих. Така політика передбачає дорогу систему допомоги для більшої кількості безробітних.

У сучасній Швеції держава проводить активну політику в сфері зайнятості, спрямовану на зниження безробіття. Характерною рисою цієї політики є попередження безробіття, а не боротьба з його наслідками. Уряд Швеції у соціальній політиці особливу увагу приділяє розробці заходів, спрямованих на забезпечення професійної підготовки й перенавчання осіб, що стали безробітними, і створення нових робочих місць, в основному в державному секторі економіки; координує міграцію населення і робочої сили шляхом надання субсидій і кредитів на переїзд сімей із районів з надлишком робочої сили до районів, де є вакантні місця; забезпечує доступ населення до інформації про наявні вакантні місця тощо [17].

Країною з традиційно високим ступенем соціальної захищеності не без підстав вважається Швеція. Тут діє національна стратегія по запобіганню скорочення робочих місць і підтриманню балансу попиту й пропозиції праці. Один з найголовніших важелів - субсидування мобільності робочої сили з компенсацією витрат на переїзд, облаштування тощо. Передбачені також виплати на перепідготовку, організація робочих місць для інвалідів, громадських робіт для безробітних, субсидії тим, хто тривалий час не має роботи, субсидії підприємцям на працевлаштування інвалідів, кредити і субсидії людям похилого віку та інвалідам, які прагнуть заснувати власну

справу. З 1980 р. форми "захищеної зайнятості" для інвалідів зведено у виробничо-торговельну організацію "Самхалі АБ". В цілому на політику зайнятості наприкінці 80-х рр. витрачалося 3 % ВВП Швеції і 7 % державного бюджету, причому третина коштів йшла на компенсації безробітним [84].

З 1955 р. діє система обов'язкового соціального страхування, усім громадянам частково або повністю відшкодовуються медичні витрати. З 1946 р. все населення охоплене пенсіями, які індексуються відповідно до індексу вартості життя. Від 60 до 100 % розміру пенсійних виплат і допомоги фінансуються за рахунок підприємців . [34].

Система страхування по хворобі в Швеції включає медичне страхування, страхування стоматологічне і допомогу батькам по хворобі дитини. Медичне страхування охоплює оплату відвідання лікаря і стаціонарного лікування, причому при державних витратах на виклик лікаря додому 400 крон пацієнт виплачує 90 крон, при стаціонарному лікуванні це співвідношення становить 2000 і 55 крон на день. Передбачена компенсація вартості ліків понад 65 крон, а при хронічних захворюваннях і загрозі життю - повністю. У випадку лікування у приватних лікарів, до яких звертається майже 20 % пацієнтів, різницю між реальною ціною і платою пацієнта доплачує держава. На системи охорони здоров'я витрачалося 75-80 % бюджетів місцевих органів влади.

Пенсійна система у Швеції включає народні, часткові і додаткові пенсії. Народні пенсії базуються на встановленій державою базовій сумі, яка зростає з інфляцією. Пенсія за віком, як правило, становить 96 % базової суми, тому деякі пенсіонери отримують комунальну житлову субсидію - до 31 % пенсії за віком, і доплати до пенсії - 48 % базової суми. Особи у передпенсійному віці, зайняті неповний робочий день, отримують часткові пенсії. Передбачено виплати по інвалідності, вдовам і дітям тощо. Додаткові пенсії призначаються, якщо доход пенсіонера менший за 7,5 базових сум. В

цілому додаткова пенсія за віком разом з народною перевищують 70 % середнього доходу за передпенсійні роки [34].

Держава у Швеції бере також активну участь у фінансуванні інших соціально важливих галузей. Зокрема, на освіту витрачалося 8 % ВВП, за цим показником країна посідала провідне місце у світі. Освіта надавалася безкоштовно, майже всі школи фінансуються державою, приватним - надається субсидія. На освіту витрачалося 13,5 % державного бюджету. Майже всі вищі учбові заклади також є державними і на власний розсуд розподіляють отримуване від держави фінансування. Студентам можуть забезпечуватись субсидії і позики для занять [7].

Нове житлове будівництво у Швеції фінансується державою на 22-30 %, компенсуються витрати на виплату відсотків за кредит на будівництво чи перебудову житла.

Значні вкладення у соціальну сферу вважаються одним із чинників стабільного зростання економіки Швеції у 80-ті роки. В той же час високі податки і перевантаженість видаткової частини бюджету призвели до наростання бюджетного дефіциту, погіршення у грошовій сфері, що зумовило певні обмеження соціальних витрат.

Перехід до ринкових умов господарювання вимагає розробки ефективної системи соціального захисту населення. Така система в Україні створена та складається з таких складових: індексація доходів населення, установлення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, система компенсаційних виплат, державне регулювання цін на найважливіші товари споживчого призначення, служба зайнятості й організація соціального захисту безробітних [13]. Індексація доходів населення є збільшенням виплат населенню у зв'язку зі зростанням споживчих цін. У світовій практиці індексація доходів компенсує тільки 60–65% зростання споживчих цін. В Україні індексацію використовували тільки для груп населення з фіксованим заробітком (пенсіонери, студенти, працівники охорони здоров'я, освіти, державні службовці)

Найпершим видом соціального захисту, встановленим законодавством України, є мінімальний розмір заробітної плати. Очевидно, що встановлений нині розмір мінімальної заробітної плати аж ніяк не може задовольнити потреби працівника та його родини. За таких умов заробітна плата втрачає свою мотиваційну функцію щодо забезпечення відтворення робочої сили і стимулу до праці [13].

Також зі зростання мінімальної заробітної плати населення України відбулися зміни в соціальному забезпеченні пенсіонерів, для більш детального аналізу розглянуто динаміку за 2013-2019 рр. (рис.2.9).

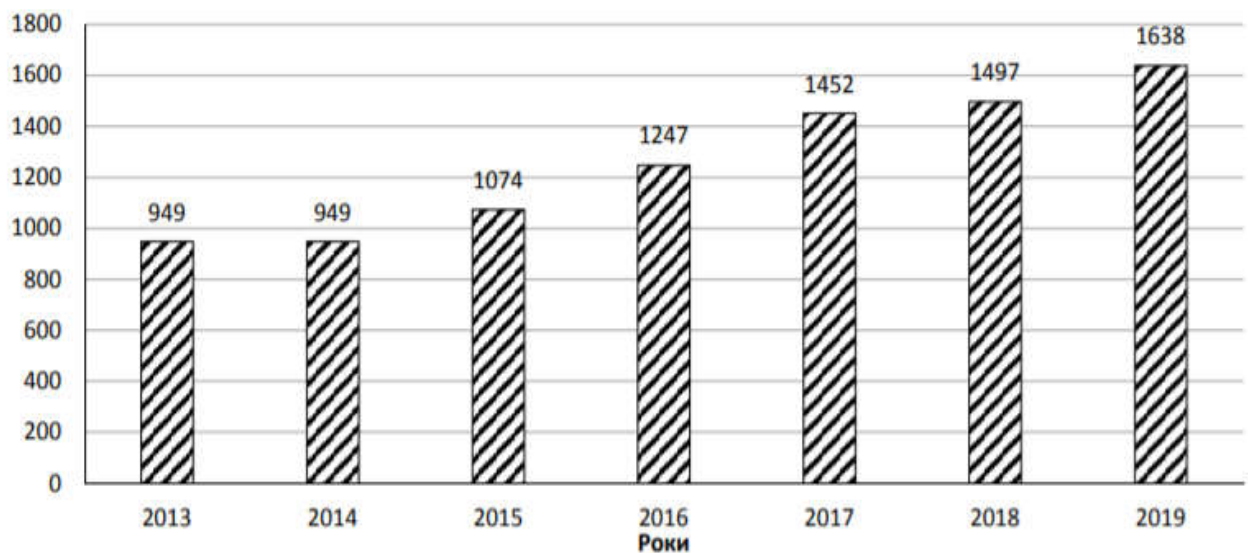

Рис. 2.9. Динаміка мінімальної пенсії за віком у 2013-2019 рр., грн [75]

Отже, проаналізувавши рис. 6, ми бачимо, що спостерігається тенденція до збільшення як мінімальної заробітної плати, так і мінімальної пенсії. Мінімальна заробітна плата у 2019 р. порівняно з 2011 р. збільшилась на 3232 грн (на 343,4%), основний скачок якої відбувся у 2017 р. з 1450 грн, аж до 3200 (на 120,7%). Мінімальна пенсія за віком у 2019 р. порівняно з 2013 р. збільшилась на 689 грн (на 72,6%).

. Проаналізувавши сферу соціального захисту населення України, можна виділити проблеми, які вимагають негайного вирішення:

- занадто високий рівень участі держави у сфері соціального захисту та слабка участь в її функціонуванні населення;

- невідповідність якості послуг, які надають заклади охорони здоров'я, освіти, культури до стрімкого зростання їх вартості;

- бюджетне управління наявними фінансовими ресурсами як головними розпорядниками, так і окремими соціальними установами є неефективним;

- недостатнє фінансування заходів у сфері соціального захисту населення. Для вирішення розглянутих проблем вважаємо доцільним впровадження комплексу наступних заходів:

- запровадження своєчасного виявлення осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах;

- вдосконалення системи соціального обслуговування;

- надання пільг у розмірі, що є достатнім для забезпечення нормальної життєдіяльності особи;

- сприяння перепідготовці та підвищенню кваліфікації молоді, запобігання негативним проявам у молодіжному середовищі;

- створення правових та соціально-економічних умов для функціонування і зміцнення сім'ї, поліпшення демографічної ситуації, забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок в українському суспільстві.

На сучасному етапі суспільна потреба у розгалуженій системі соціального захисту перевищує здатність наявних економічних моделей до повного забезпечення цієї потреби. Тому серед головних проблем розвинених країн - пошук ефективних джерел коштів на соціальний захист. Спостерігається тенденція до диверсифікації джерел і розширення мережі перерозподілу коштів. У країнах з більш розвинутою ринковою системою такий перерозподіл забезпечується широким спектром заходів економічної політики, а менш розвинені більше надіються на централізований бюджетний перерозподіл ресурсів.

Висновки до розділу 2

Реалізація моделі соціально орієнтованої економіки передбачає підвищення рівня й ефективності соціального захисту населення, надання адекватної соціальної допомоги, диференційованої відносно різних прошарків населення.

Для України можна передбачити модель, яка б втілила все те краще, що результативно діє в країнах з ринковою економікою. Активний упереджуючий характер соціальної політики. Оптимальний об'єм перерозподілу ВВП через бюджет на кожному етапі розвитку (50 %).

Активна державна політика підтримки високої і повної зайнятості. Вагома частка приватних і суспільних організацій в наданні соціальних послуг. Реалізація ідей соціальної солідарності та субсолідарності. Створення правових і соціальних умов для реалізації економічної ініціативи. Пріоритет соціальне незахищених категорій громадян.

Серйозні помилки, припущені в процесі реформування українського суспільства, спричинили зниження економічного потенціалу країни, до крайньої поляризації суспільства, погіршення життєвих умов більшості населення. В такій ситуації ще більше ускладнюється завдання формування правової соціальної держави.

Важливо підкреслити, що при незабезпеченості соціального аспекту життєдіяльності людей, гідного рівня їхнього життя деформується вся структура прав і свобод людини: знижується політична активність, зростає політична апатія і недовіра до держави, особистості стає далеко не завжди доступними юридичні гарантії прав і свобод (наприклад, право на захист). Можливо, досвід соціально розвинутих держав, які колись теж перебували в такому стані, як зараз Україна (але все ж таки змогли подолати його), допоможе і нам вийти з цього скрутного становища.

Необхідно застосувати досвід цих країн і реалізувати його на практиці. Тоді, можливо, поряд з усіма державними проблемами вирішаться і соціальні

проблеми, тому що без розв'язання економічних і політичних проблем не розв'яжуться і соціальні.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВИ СУСПІЛЬСТВА БЛАГОПОЛУЧЧЯ В УКРАЇНІ

3.1. Формування економічних передумов побудови держави загального добробуту

Здійснення економічних реформ при відсутності обґрунтованої економічної політики та розвиненої ринкової інфраструктури за умов руйнації економічних зв'язків призвело до кризового соціального стану суспільства. Розпад фінансової системи і гіперінфляція в першій половині 90-х рр. ХХ ст., фінансова та економічна кризи, відродження "тіньової" економіки породили такі українські негативні наслідки у соціальній сфері:

- зниження рівня життя значної частини населення;
- значну частку прихованого безробіття;
- різку поляризацію населення за рівнем доходу;
- майже повну ліквідацію відповідності між результатами й оплатою праці між секторами економіки і сферами економічної діяльності;
- посилення неформальних суспільно нерегульованих методів вирішення економічних і соціальних питань, розвиток корупції.

Нерозв'язані соціальні проблеми викликає негативні соціальні явища, які стримують і деформують розвиток суспільства, унеможливають повноцінну участь громадян у всіх сферах суспільного життя (рис.3.1).

Важливими проблемами соціальної політики України є:

- визначення шляху суттєвого підвищення вартості національної робочої сили;
- поєднання політики економічного зростання з активною і сильною соціальною політикою;
- підвищення платоспроможного попиту населення;
- посилення мотивації праці;
- зайнятість населення [65].

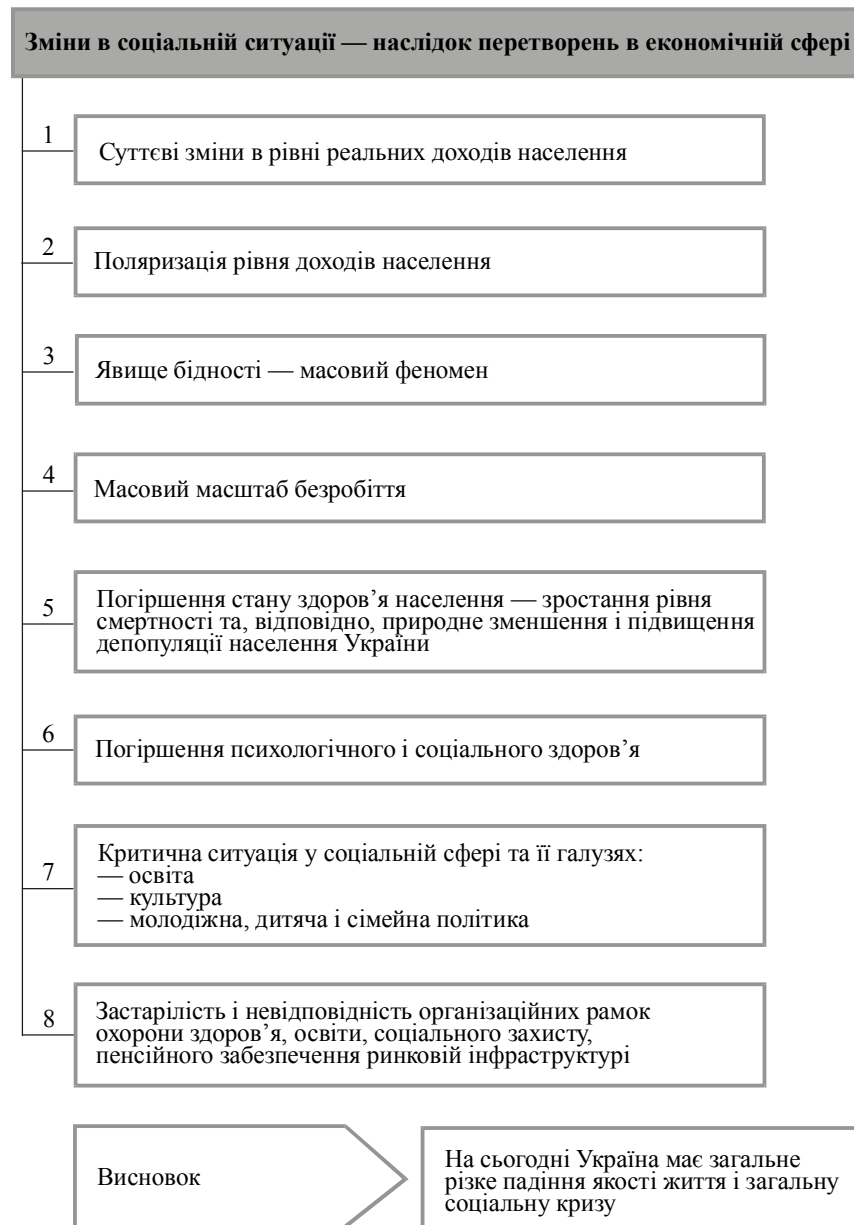

Рис. 3.1. Соціальна ситуація в Україні [8]

Соціальна політика активно впливає на економічне зростання через:

- збільшення сукупного попиту;
- підвищення продуктивності людського капіталу;
- зміцнення соціальної стабільності та поліпшення підприємницького та інвестиційного клімату;
- забезпечення легітимності (суспільної та корпоративної підтримки) інших заходів, спрямованих на активізацію зростання.

Соціальна політика передбачає визначення глибинних тенденцій розвитку в усіх сферах суспільного життя, що обумовлюють процес розвитку соціального буття і соціальної безпеки людини та цілеспрямований вплив на них суб'єктів регулятивної діяльності. Вона повинна виявляти та розв'язувати суперечності як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру в економіці, політиці, соціальних, духовних відносинах суспільства, міжособистих соціальних зв'язків людей, тих чи інших їх сторонах, аспектах і тенденціях розвитку та функціонування, що впливають на соціальне буття, соціальне самопочуття й безпеку людини [2, с.80]. Така політика спрямована на зміцнення та закріплення найпрогресивніших сторін, тенденцій у процесах та явищах матеріальної й духовної сфер життєдіяльності суспільства, що впливають на збагачення соціального буття, формування його цінностей.

Наявність та гострота визначених загроз свідчить про вкрай низьку ефективність соціальної політики в Україні, в результаті чого недосягаються її головні цілі і завдання.

Діяльність держави у соціальній сфері майже виключно в формі соціального захисту, її відрив від інших складових соціально-економічної політики, і навпаки, здійснення економічної політики без урахування потреб соціального розвитку, як це відбувалося в Україні, закономірно призводять до руйнування як економіки, так і соціальної сфери.

Важливою умовою для активізації соціальної політики є оздоровлення фінансів підприємств, яке дозволить активізувати реалізацію на їхній базі інвестиційних проектів. За теперішніх умов збереження значних обсягів кредиторської заборгованості та надмірного фіскального навантаження, кошти, які надходять до підприємств внаслідок послаблення монетарної політики та збільшення платоспроможності населення, одразу витікають до державного бюджету. Збільшення соціальних видатків без забезпечення сприятливого підприємницького та інвестиційного клімату неспроможне розірвати замкнене коло соціального забезпечення. Вилучення коштів у

підприємств на першому етапі дає змогу профінансувати ключові соціальні потреби та збільшити за рахунок цього споживчий попит, проте на другому більшість додаткових надходжень у підприємств знову вилучається, перешкоджаючи їхньому інвестиційному розвитку та розширенню виробництва.

Видається очевидним, що узгоджений розвиток соціальної та виробничої сфер, використання соціальної політики як чинника зростання неможливі без протидії ревальвації гривні та відмови від обмежувальної грошово-кредитної політики. Додаткове ж відволікання певної частини доходів населення на примусове нагромадження в рамках як поширення страхової системи, так і безпосереднього введення платності послуг освіти та охорони здоров'я, перетворення системи пільг на адресну грошову допомогу тощо, вестиме в рамках існуючої обмежувальної моделі до падіння платоспроможного споживчого попиту на внутрішньому ринку. При цьому запровадження страхових фінансових схем зовсім не обов'язково сприятиме зростанню інвестиційного попиту.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, спрямовані на побудову соціально орієнтованої ринкової економіки з її демократичним устроєм і цивілізованими духовними цінностями, вимагають перегляду та нового осмислення співвідношення «соціальна політика – економічне зростання». Соціальна, політична та економічна стабільність тісно пов'язані між собою і саме вони є кінцевими критеріями існування громадянського суспільства. Сучасний стан соціальної сфери в Україні залишає бажати значно кращого. Методи формування і використання фінансових та матеріальних ресурсів не відповідають вимогам часу і потребують коригування та перетворення.

Суттєві проблеми кризового стану соціальної сфери пов'язані насамперед з такими обставинами: бюджетна криза і постійне скорочення видатків бюджету на соціальні потреби; значне зниження реальних доходів населення; знецінення грошових доходів громадян. Закріплення в

Конституції України положення, що Україна є соціальною державою – безумовний крок вперед у розвитку української державності. Для досягнення даної мети держава має створити систему гідного фінансування соціальної сфери. Проте реальна спрямованість реформ з проголошеною метою не має нічого спільного, а сучасний стан соціальної сфери в цілому визначається безсистемним епізодичним реагуванням влади на різке загострення тих чи інших соціальних потреб, характеризується погіршенням стану її окремих складових.

Зрозуміло, що формування національної соціально-економічної моделі відбувається через реалізацію відповідної концепції соціально-економічної політики уряду. В свою чергу концепція такої політики є конкретним втіленням економічної доктрини, що дотримуються політичні актори, що формують уряд (рис. 3.2). Але при цьому будь-яка економічна доктрина має на меті певну "ідеалізовану" або "узагальнену" соціально-економічну модель.

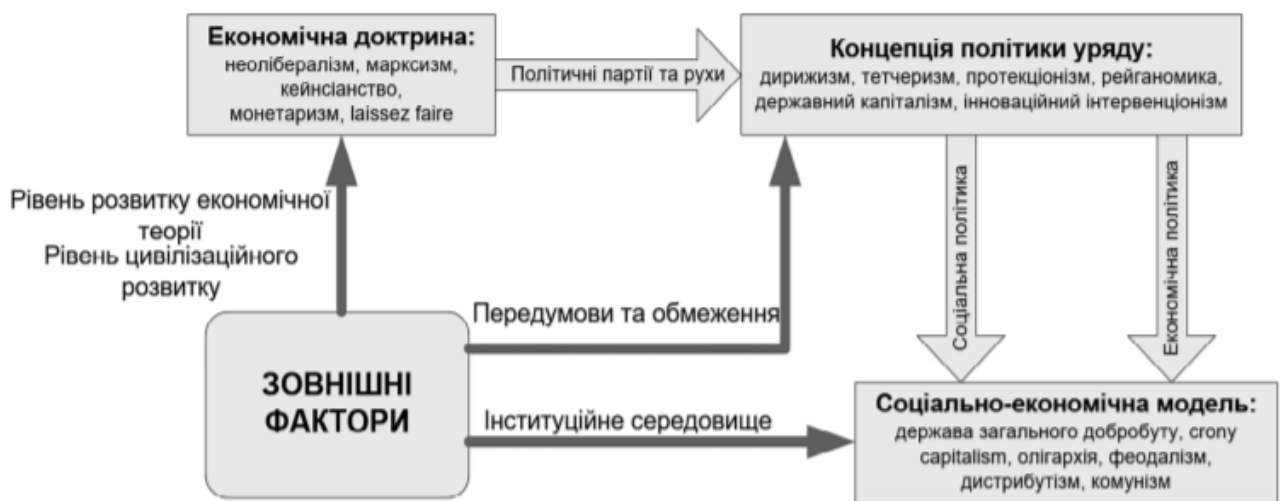

Рис. 3.2. Процес формування соціально-економічної моделі держави

Аналізуючи ситуацію на ринку праці України, можна зробити висновок, що для вирішення проблем безробіття сьогодні перевага надається активній соціальній політиці. Як підтверджує досвід економічно розвинених

країн, цей підхід виправданий. Чималу користь суспільству могло б принести залучення молоді до надання соціальних послуг.

Сьогодні з метою сприяння працевлаштуванню молоді створюються спеціальні фонди за рахунок коштів зацікавлених сторін. Основним недоліком громадських робіт є те, що вони, як правило, не забезпечують підвищення кваліфікації безробітних, що утруднює їм пошуки постійної роботи.

Отже, можна виділити такі пріоритети соціальної політики України у сфері зайнятості населення:

- підвищення ролі держави у вирішенні проблем зайнятості й створення робочих місць;
- залучення до вирішення цього питання комерційних структур;
- державна підтримка малого і середнього бізнесу;
- організація системи підготовки й перепідготовки кадрів;
- створення системи громадських робіт;
- удосконалення системи соціального захисту безробітних.

Не слід ігнорувати досвід організації соціальної політики в сучасних "державах загального добробуту", а також аналіз поглядів західних соціологів і політологів на сутність соціальної політики. Варто було б звернути увагу на французький варіант соціальної політики "welfare pluralism", що має змішаний характер. У ній поєднуються риси різних систем - як тих, у яких одержання соціальних прав чітко пов'язане зі сплатою внесків, так і тих, у яких соціальне забезпечення є універсальним і безумовним [68].

У сучасній динаміці соціальної держави спостерігаються дві протилежні тенденції – до звуження і розширення функцій. Мобільність транснаціонального капіталу дедалі більшою мірою обмежує свободу дій держави в економічній сфері, що змушує її перебудовувати стратегії соціального захисту заради збереження конкурентоздатності. Проводиться

думка, що соціальна держава у принципі не поєднується із глобалізацією. Прихильники протилежної позиції доводять, що німецька і шведська моделі стабільно демонструють високий рівень соціальної захищеності населення. Реалізація державного політичного настановлення підкреслює стійкість німецької системи соціальних гарантій, яка довела свою здатність пристосовуватися до різних умов функціонування. Більше того, німецькі економісти відстоюють, виходячи із практичних міркувань, ту точку зору, що економічне зростання спостерігається, насамперед, у країнах, де економіка зорієнтована на вирішення соціальних проблем. Якщо працівники-отримувачі соціальної допомоги перетворяться на ефективних платників податків і платників страхових внесків, можна домогтися підвищення темпів економічного зростання.

Разом з тим глобалізація та ряд інших факторів підштовхують усі країни у напрямі зменшення динаміки соціальних витрат. Зростаючий розрив між доходами та витратами у країнах Європи знижує ефективність системи перерозподілу соціальних благ і рівень захисту від соціальних ризиків. Традиційна страхова концепція відшкодування ризиків переглядається. Змінюються роль і функції соціальної держави і формується нова ідеологія соціальної допомоги.

Проте сутність соціальної держави не ставиться під сумнів. Мова йде про її реформування і адаптацію до нових реалій і проведення активної соціальної політики.

Зростаючий дефіцит економічних ресурсів, посилення диференціації суспільства, ускладнення демографічної ситуації, намагання держави стимулювати економіку за рахунок зниження обов'язкових внесків – все це веде до атрофії страхових соціальних фондів і, як наслідок, до соціальної незахищеності, поширення бідності, маргінальності і посилення агресивності. У критичних умовах держава бере на себе відповідальність за фінансування фондів соціальної підтримки, що викривлює принцип солідарності й трансформує його та замінює принципом відшкодування.

Поступово коригуються джерела фінансування у бік особистих доходів, виникає плутанина пріоритетів, що викликає кризу легітимності соціальної держави. Вона поступово трансформується у соціальну державу, що функціонує на принципах ринкового лібералізму. Дана констатація принципово нових аспектів у сутності соціальної держави тему не вичерпує. Для України, яка формує соціальну політику на страхових принципах і моделях адресного захисту малозабезпечених домогосподарств, виникає багато проблем теоретичного і практичного порядку. Однак не підлягає сумніву те, що головна з них – підвищення оплати праці найманих працівників. Вона має бути поставлена у центр усієї соціальної проблематики. Базовим елементом конструкції розподільчих відносин стає визначення розмірів і порядку відрахувань у соціальні фонди.

Отже, й соціальна політика має бути адекватною у своїх пріоритетах, насамперед, у сфері доходів населення й оплати праці.

Розробка моделі соціальної держави з метою здійснення ефективного реформування соціальної сфери потребує, враховуючи складність і неоднозначність проблематики, створення відповідної робочої групи із фахівців і вчених.

Нині надзвичайно важливо визначити соціально-економічний зміст, особливості, шляхи і механізми становлення соціальної держави в Україні. Прийняті на сучасному етапі рішення стосовно якісного реформування соціальної сфери будуть, на наш погляд, визначати ефективний розвиток України і у довготерміновій перспективі.

Якщо враховувати домінуючі настрої у суспільстві щодо вирішення соціальних питань, строки і пріоритетність етапів реалізації соціальної політики країни мають визначатися не тільки економічними, а й соціальнополітичними факторами, усвідомленням гостроти і болісності соціальних проблем. Це повинно підштовхнути суспільство до прискорення здійснення необхідних кроків у становленні соціальної держави (див. табл.3.1).

Назрілі потреби щодо здійснення ефективного реформування соціальної політики в Україні, обов'язкової її синхронізації з розвитком економіки, спрямованості економіки на вирішення соціальних проблем – усе це зумовлює необхідність обґрунтування найбільш прийнятної для України моделі становлення соціальної держави, розробки схеми її реалізації.

Таблиця 3.1

Пріоритетні напрямки побудови держави загального добробуту в Україні (складено автором)

Сфера	Пріоритетні напрямки
Політична	Забезпечення політичної, соціальної стабільності і взаємоузгодженості інтересів соціальних груп суспільства
	Розвиток громадянського суспільства та демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод громадян
	Розвиток України як активного члена міжнародних спільнот, забезпечення інтеграції України у світове економічне середовище
Економічна	Створення самодостатньої, конкурентоспроможної, соціальноорієнтованої ринкової економіки, забезпечення збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів
	Створення сприятливих соціально-економічних умов та правових засад для детенізації національної економіки, обмеження економічної злочинності, криміналізація соціально-економічної сфери, стимулювання легалізації тіньових доходів
	Підвищення добробуту суспільства за рахунок зростання вартості робочої сили
	Здійснення регулюючих заходів, спрямованих на ліквідацію прихованого безробіття, проведення політики продуктивної зайнятості
Соціальна	Наближення реальних можливостей соціального захисту до потреб працюючих у ньому, розвиток системи соціального страхування ризиків
	Економічне стимулювання суб'єктів трудових відносин до створення безпечних, сприятливих умов праці, переорієнтація національної економіки у сфері охорони праці на ліквідацію причин соціальних ризиків
	Сприяння розвитку соціальної, житлової інфраструктури із залученням іноземних інвестицій, поширення застосування кредитів під придбання житла та предметів довгострокового вжитку
	Забезпечення випереджального розвитку соціальних інститутів (освіти, медицини, культури тощо) та відповідного зростання соціальних інвестицій безпосередньо спрямованих на розвиток людини

Таким чином, для реалізації соціальних програм потрібні значні ресурси, створення яких - справа економіки, а подолання спаду виробництва і стабілізація економіки неможливі без кваліфікованої праці.

3.2. Напрямки реформування національної системи соціального захисту в Україні

Система соціального захисту в Україні, яка відповідала б умовам соціально орієнтованої економіки, проходить етап свого становлення. Проте в ній уже сформовані певні системні елементи і принципи.

Вони включають [61]:

- диференційований підхід до різних соціально-демографічних прошарків і груп населення;
- комплексність гарантій (норм);
- принцип інтеграції;
- принцип суттєвої ролі особистих доходів у підвищенні рівня життя населення та його захищеності.

Розглянемо ці принципи більш детально.

Перший принцип: диференційований підхід до різних соціально-демографічних прошарків і груп населення. Він означає що, з одного боку, економічні, правові й соціальні гарантії охоплюють усіх без винятку громадян, а з іншого, — необхідний диференційований підхід до різних прошарків і груп населення при виборі цілей, форм, методів і джерел фінансування механізмів соціального захисту залежно від ступеня економічної самостійності людини, рівня її працездатності та способів одержання доходів.

Соціальний захист потрібен насамперед тим, хто нездатний сам захистити себе в ринковій економіці. Для непрацездатних і соціально

слабких членів суспільства головний акцент варто робити на гарантуванні переваги в користуванні суспільними фондами споживання, зниженні податків, розвитку соціального обслуговування, сильному правовому й економічному захисту особистих доходів.

Для економічно активних груп населення держава створює макроекономічні передумови для матеріального самозабезпечення.

Другий принцип — комплексність гарантій (норм) — означає, що система соціального захисту повинна формуватися не на основі епізодичних, розрізнених разових рішень по поліпшенню матеріального стану окремих груп населення, не на основі державної добродійності, а як сукупність гарантій (норм), наданих суспільством кожному своєму членові, забезпечуючи при цьому дотримання його найважливіших соціальних прав.

Соціальні нормативи повинні охоплювати різні сторони життєдіяльності людини, у тому числі умови праці, соціально-побутові умови, рівень життя.

Система соціального захисту має бути гнучкою, динамічною, передбачати можливі фактори соціального ризику, а не ліквідувати уже виниклі недоліки.

Використовуючи соціальні нормативи, можна розподіляти суспільні фонди споживання на якісно новій, соціально справедливій основі.

Третій принцип — інтегрованість системи — означає, що система соціального захисту повинна діяти на рівні держави, регіону, трудового колективу з чітким визначенням функцій, прав і відповідальності кожного з них. Доцільний такий механізм створення багаторівневої системи, у якій соціальні гарантії передбачені на вищому рівні, на низьких рівнях доповнювалися б і розвивалися. Так, трудові колективи в межах зароблених засобів при висновку колективних договорів установлюють додаткові до державних гарантій пільги і переваги своїм працівникам і членам їхніх родин, насамперед по таких важливих питаннях, як забезпечення житлом, дитячими

дошкільними установами, створення умов для повноцінного відпочинку, поліпшення умов праці, пенсійне забезпечення і соціальне обслуговування.

Четвертий принцип — істотне зростання ролі особистих доходів у підвищенні рівня життя населення, у тому числі задоволенні соціально значущих потреб. Активність людини у сфері праці, заповзятливість та ініціатива не можуть бути задіяні ринковими факторами при збереженні зрівняльності в розподілі суспільних фондів споживання. Останні варто розглядати як мінімальний гарантований рівень соціальних благ для всіх прошарків населення. При цьому значну частину суспільних фондів повинні одержувати головним чином непрацездатні члени суспільства.

Основними пріоритетами в політиці соціального захисту населення повинні стати:

- зміщення акценту державної політики в боротьбі з інфляцією на тіньовий обіг грошей, запобігання падінню рівня життя населення темпами, що випереджають падіння виробництва продукції;
- стримування випереджаючого зростання споживчих цін відносно грошових доходів населення;
- скорочення розриву між вартістю життя і трудовими доходами населення;
- пошук економічних можливостей для підтримки купівельної спроможності пенсій.

Для реалізації соціальних програм потрібні значні ресурси, створення яких — справа економіки, а подолання спаду виробництва і стабілізація економіки неможливі без кваліфікованої праці. Тому природно виникає питання про те, що соціальна політика не може бути повноцінною, якщо вона обмежує сфери свого впливу лише соціально вразливими верствами непрацюючої частини населення, у той час як необхідні для цього умови створюються економічно активною частиною населення.

В економіці все взаємозв'язане. Відсутність у держави достатніх коштів для соціального захисту малозабезпечених громадян важким тягарем

лягає на решту населення через збільшення податків, підвищення цін на товари й послуги.

Для поліпшення ситуації настала необхідність уже зараз розглянути питання про розроблення комплексної програми державного регулювання відтворення населення (народонаселення), яка б передбачала вирішення цих проблем населення і кожної сім'ї, а в майбутньому забезпечувала б управління демографічним розвитком в Україні.

Україна, яка перебуває у важкій соціально-економічній і політичній ситуації, не повинна сліпо копіювати досвід ані інших країн перехідної економіки, ані тим більше економічно розвинутих країн, проте не можна й зовсім ним нехтувати.

Нарешті, слід зазначити, що великого значення в плані підвищення ефективності соціального захисту населення за умов ринкових перетворень економіки набуває перехід до «відкритої» (американської) моделі планування трудової кар'єри. Саме американська модель є прогресивнішою, тому що передбачає професійну мобільність, кар'єрне просування, пов'язане зі здібностями працівників, особливо молоді [67].

В умовах ринкової економіки джерелом підвищення добробуту громадян має стати ефективна праця й підприємницька ініціатива. На жаль, ці складові економіки використовуються незадовільно. П'ята частина працюючих у народному господарстві, за даними Держкомстату України, перебуває у вимушених відпустках без збереження заробітної плати. Крім того, значна кількість працівників працює в режимі скороченого робочого дня або тижня.

На перший погляд, ця проблема мала б компенсуватися створенням нових ринкових структур приватного бізнесу — малих підприємств, кооперативів, фермерських господарств тощо. Але вони поки що не можуть позитивно вплинути на зменшення пропозиції робочої сили, яка є на ринку праці. На таких підприємствах разом із підприємцями працює понад 2 млн. осіб. Потреба ж, як мінімум, у 4—5 разів більша.

Державна політика в цьому напрямі має спрямовуватись на підтримку малого бізнесу, враховуючи однак, що започаткувати власну справу можуть лише 3—5 зі 100 працездатних громадян [54].

З огляду на запровадження механізму банкрутства підприємств місцевим органам виконавчої влади, обласним управлінням праці та зайнятості населення, регіональним центрам зайнятості населення необхідно буде вжити комплекс заходів щодо регулювання процесів зайнятості, забезпечити своєчасне фінансування заходів, передбачених державою і регіональними програмами зайнятості.

Важливе значення має проведення активної трудозберігаючої політики. Суть її в комплексному вирішенні тісно пов'язаних між собою завдань, а саме: раціональному відтворенні трудового потенціалу; постійному скороченні витрат живої праці на виробництво одиниці споживчої вартості; скороченні ефективного організаційно-господарського механізму, здатного забезпечити динамічний розвиток матеріального балансу й соціальні гарантії населенню. У нашій країні державна влада забезпечує певною мірою соціальні гарантії найбільш вразливим верствам населення. Але настав час розробити і впровадити національну концепцію соціального захисту всього населення, на чому, зокрема, наголошує Міжнародна організація праці (МОП). Така концепція має виходити з того, що у забезпеченні відповідних соціальних гарантій усього населення повинні брати участь не тільки держава, а й підприємці, працівники.

Підвищення розмірів заробітної плати як у виробничій, так і бюджетній сферах, забезпечення належного рівня життя населення має залежати тільки від вирішення проблеми відбудови власної економіки.

Необхідно всіляко підтримувати людей, для яких сім'я і робота є найголовнішими цінностями в житті. Саме на них і мають орієнтуватися реформи в соціальній сфері, які мають при цьому враховувати, що за тривалі роки перебування в рядах отримувачів допомоги мільйони громадян

втратили трудові навички, кваліфікацію і вже не в змозі конкурувати на ринку праці. Тому треба відновлювати мотивацію до праці.

Для поліпшення соціальної підтримки малозабезпечених верств на першому етапі реформування системи соціального захисту населення України передбачається зосередити функції призначення і надання всіх видів допомоги в єдиному органі — підрозділі соціальних компенсацій і гарантій малозабезпеченим громадянам, який згідно з Указом Президента і розпорядженням Кабінету Міністрів України зараз створюється у складі управлінь соціального захисту населення.

Функціонування єдиної служби підтримки малозабезпечених громадян та їх сімей дозволить у період економічних реформ об'єднати всі програми надання державної допомоги, уникнути їх дублювання, акумулювати кошти державного і місцевого бюджетів, визначити найвразливіші верстви населення, які особливо потребують соціального захисту. Основні проблеми, які необхідно вирішити найближчим часом, — знайти кошти на утримання приміщень цих служб, забезпечити підготовку кадрів, придбати оргтехніку і створити інформаційну базу.

Однією з важливих проблем залишається визначення контингенту сімей, які справді потребують допомоги з боку держави. Нині практично неможливо перевірити достовірність даних про доходи сімей, члени яких зайняті в секторі тіньової економіки або особистим бізнесом. Тому варто подбати про національну систему аудиту сімей, які подають довідки про доходи, щоб довести своє право на цільову допомогу.

Функціонування системи соціального захисту неможливе також без ефективної системи аудиторської перевірки підприємств і організацій, які видають громадянам довідки про їхні доходи. А тому варто встановити відповідальність кожної особи, яка звертається за державною допомогою, а також організації, яка видає довідки, за достовірність цих документів.

Дуже повільно реформується система пенсійного забезпечення і соціального страхування. Економічно невиправданою є ситуація, коли

середня заробітна плата працівників бюджетної сфери зростає швидше, ніж середня заробітна плата працівників на виробництві. Заборгованість бюджетних установ і організацій із заробітної плати зменшується занадто повільно. Є значний борг Пенсійного фонду у виплатах пенсій і допомоги. Такий стан справ залишається одним із основних чинників соціальної напруженості в суспільстві.

З урахуванням усього вищепереліченого можна визначити наступні напрями вирішення актуальних проблем соціального захисту в Україні.

Для покращення соціальної підтримки малозабезпечених необхідно:

- створити єдину адміністративну систему реалізації державних та регіональних програм;
- забезпечити адресність допомог з метою уникнення розпорошення незначних матеріальних ресурсів та коштів на зазначені цілі;
- організувати натуральну допомогу малозабезпеченим групам населення та самотнім літнім громадянам;
- удосконалити статистичне обстеження доходів громадян.

Для реформування системи соціального страхування потрібні розробка й поступове запровадження прогресивних систем соціального страхування, в основу яких повинно бути покладено перерозподіл економічної відповідальності за реалізацію соціальних гарантій між державою, роботодавцями і громадянами, як це передбачено Концепцією соціального захисту населення в Україні.

Існуюча сьогодні в Україні модель соціального захисту населення призводить до значного дисбалансу в соціально-економічному розвитку регіонів [4], адже реалізацію програм соціального захисту населення здійснюють не державні інституції центрального рівня, а безпосередньо регіони через механізми адресного спрямованого вирішення проблем щодо забезпечення членів територіальної громади житлом, освітніми, медичними, транспортними та іншими послугами. За таких умов навантаження на місцеві

бюджети значно зростає, адже будь-які соціальні новації потребують значного фінансового забезпечення.

Важливим моментом в організації системи ефективного соціального захисту є проведення фінансового контролю та аналізу з використанням виділених бюджетних коштів на соціальний захист, що передбачає розвиток діалогу з громадськістю, а також упровадження ефективних моделей громадського контролю за витрачанням коштів місцевих бюджетів.

Виходячи з цього, змістом соціальної політики в Україні має стати докорінна перебудова системи соціального захисту населення, забезпечення належного, передбаченого законодавством фінансування соціальних програм. Соціальні стандарти повинні відповідати потребам гідного життя людини та гарантуватися державою для кожного громадянина незалежно від місця його проживання.

Необхідно завершити створення єдиного реєстру набувачів соціальних пільг і забезпечити поступовий перехід до їх адресного надання. Перелік категорій набувачів пільг за професійною ознакою має бути скорочений при умові, що скорочення пільг супроводжуватиметься адекватним підвищенням доходів населення.

Висновки до розділу 3

Діяльність держави у соціальній сфері майже виключно в формі соціального захисту, її відрив від інших складових соціально-економічної політики, і навпаки, здійснення економічної політики без урахування потреб соціального розвитку, як це відбувалося в Україні, закономірно призводять до руйнування як економіки, так і соціальної сфери.

В умовах ринкової економіки джерелом підвищення добробуту громадян має стати ефективна праця й підприємницька ініціатива. На жаль, ці складові економіки використовуються незадовільно. П'ята частина працюючих у народному господарстві, за даними Держкомстату України, перебуває у вимушених відпустках без збереження заробітної плати. Крім

того, значна кількість працівників працює в режимі скороченого робочого дня або тижня.

Таким чином, соціальна політика - потужний чинник економічного розвитку. По-перше, серед заходів з підтримки соціальної сфери - суто економічні важелі бюджетної, податкової, кредитної політики. Зрозуміло, що врахування цього аспекту дії названих важелів здійснює помітний вплив на їх застосування для досягнення інших цілей, причому можливі конфлікти як між державною соціальною стратегією і, зокрема, кон'юнктурною тактичною політикою, так і між такими стратегічними заходами, як промислова і соціальна політика тощо. По-друге, реалізація заходів соціальної політики впливає на деякі економічні параметри, збільшуючи норму споживання і зменшуючи нагромадження, пожвавлюючи сукупний попит. Нарешті, дієва соціальна політика забезпечує суспільну злагоду, соціальне партнерство, легітимність влади, отже, формує здатність уряду проводити заходи власне економічної політики.

ВИСНОВКИ

В час розгорання світової пандемії COVID–19 економіка України потребує економічної стратегії, яка була б максимально соціально-орієнтованою. Зміни геополітичних, економічних та соціальних умов призвели до того, що економічно розвинуті країни, хоча й не зазнавали таких радикальних політичних і економічних трансформацій, як соціалістичні, все ж змушені були переглядати свою соціальну політику, зокрема уявлення про рівень державних витрат на соціальну сферу. Проте питання впливу глобалізації на соціальну сферу та трансформації моделей соціальної політики залишаються предметом наукових дискусій. Одні фахівці заперечують принциповий вплив глобалізації на соціальну сферу, другі - виходять із нерівномірності її впливу на різні країни, треті - констатують наявність еволюційних змін у напрямі неоліберальної моделі соціальної політики, інші - применшують роль національних урядів у формуванні соціальної політики.

У свою чергу визначення “держава добробуту” має на увазі значну міру втручання держави в економіку з метою забезпечення добробуту найбільш широких верств населення, але не визначає найекономічнішої підстави. На нашу думку доцільно буде визначити “державу добробуту ” – як систему, що модифікує вплив ринкових стосунків в соціальній сфері з метою підвищення якості життя і розвитку соціальної інтеграції в індустріально розвиненому у індустріально розвиненому суспільстві з елементами постіндустріального розвитку.

Держави, що належать до соціалістичної (або соціал-демократичної) моделі, розвинули найвсеосяжнішу систему перерозподілу доходів, яка пом'якшує розшарування суспільства за рівнем доходу, хоча повністю не усуває його. Заходи щодо регулювання ринку праці більшою мірою, ніж соціальні виплати, впливають на стан безробітних і тих, кому загрожує

безробіття. Політична система характеризується не лише значним впливом на уряд робітничого класу, а й здатністю політичних партій соціал-демократичної спрямованості формувати спілки з іншими групами, такими як селяни. Кореляція ступеня заміщення заробітної плати з політичною системою найбільша в Нідерландах, Данії, Швеції та Норвегії, однак цей зв'язок добре помітний і на прикладах Фінляндії та Бельгії.

Соціальна політика сучасної держави повинна бути зорієнтована не лише на підтримку наявного рівня соціальних гарантій і створення механізмів соціального захисту окремих найбільш уразливих соціальних груп, а й на реалізацію довготривалих програм щодо кардинальної зміни основ системи соціального захисту, підвищення її ефективності. Основними цілями соціальної політики на сучасному етапі є: максимальне збереження фізичного, інтелектуального, духовно-етичного потенціалу країни; формування міцного стимулу трудової мотивації, що відповідає вимогам легального ринку, орієнтованого на позитивне розширене відтворення "людського капіталу" країни; створення інституціональних і соціально-економічних передумов для реалізації громадянами, різними суспільними прошарками і групами населення своїх потреб і інтересів, виявлення своєї активності й розкриття особистості; без цього неможливо створити передумови громадянського суспільства, особистої свободи, реальної демократії [7].

Наразі спільним для моделей соціальної політики економічно розвинутих країн є посилення ролі наднаціональних утворень, що виявляється у спробах гармонізації соціальних програм, насамперед базових програм соціального забезпечення. Разом із тим моделі соціальної політики в економічно розвинутих країнах зберігають значну частину властивих їм історичних рис, інструментів розв'язання соціальних проблем та традиційних джерел фінансування соціальних програм. Процеси глобалізації не привели до уніфікації соціальних програм та поглядів на соціальну політику. Виділення ресурсів на державні соціальні програми залежить не

так від рівня економічного розвитку країни чи її природних багатств, як від суспільних цінностей, зокрема уявлень про соціальну справедливість.

В економічно розвинутих країнах існують схожі тенденції в розвитку соціальної політики, а саме: розмивання класичних моделей соціального забезпечення і традиційних поглядів на соціальну політику, посилення орієнтації на роботу в громаді, активізація діяльності волонтерських та комерційних організацій, що надають соціальні послуги, впровадження ринкових відносин у систему соціального страхування, зокрема поширення приватного пенсійного страхування, поглиблення адресності програм соціальної допомоги, ширше застосування принципу перевірки матеріального становища у разі призначення матеріальної допомоги, зменшення ролі профспілок у регулюванні питань ринку праці.

Неоліберальний поворот у політиці, який безпосередньо вплинув на соціальну сферу, зокрема на скорочення її державного фінансування, не отримав послідовного продовження на глобальному рівні. Натомість набуває популярності ідея Третього шляху, відповідно до якої держава розглядається як сила, що захищає ефективні громади та волонтерські організації, заохочуючи їх до розв'язання соціальних проблем. Ця теоретична платформа стає концептуальною основою для формування вихідних засад соціальної політики багатьох країн.

Зарубіжний досвід розробки та втілення соціальної політики має важливе значення для України, яка перебуває у пошуку дієвої моделі соціального захисту населення, охорони здоров'я, регулювання трудових відносин. Визначення стратегічних напрямів розвитку соціальної сфери в Україні потребує врахування сучасних тенденцій у соціальній політиці: одночасне використання інструментів, властивих різним моделям соціальної політики, здійснення децентралізації та диверсифікації надання соціальних послуг, створення умов для розвитку конкуренції в соціальній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архиреев С. И. Социальный капитал как элемент нематериального капитала трансформирующейся экономики. *Социальная экономика*. ХНУ имени В. Н. Каразина. 2017. № 2. С. 5–11.
2. Базилевич В. Державні фінанси. Київ, 2002. 128 с.
3. Бичко С. І. Теоретичні аспекти формування системи соціального захисту населення. URL: [ttp://academy.gov.ua/ ej/ej3/txts/SOCIALNA/01-VICHKOV.pdf](http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/SOCIALNA/01-VICHKOV.pdf).
4. Бобровська О. Ю., Крушельницька Т., Мунько А. Розробка методики оцінювання впливу децентралізації влади на формування інвестиційного профілю територій. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 6. С. 47–57.
5. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. *Право України*. 2016. № 4. С. 36.
6. Буркинский Б. В., Горячук В. Ф. Социальный капитал: сущность, источники и структура, оценка. *Экономика Украины*. 2013. № 1 (606). С. 67–81.
7. Бюджетний Кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
8. Висновок на проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» висновок Головного науково-експертного управління від 01.10.2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66853.
9. Гаркавенко Н. Роль держави у соціально-економічному розвитку суспільства та вирішенні проблеми бідності / Н. Гаркавенко, В. Вітер, Т. Новосільська // *Україна: аспекти праці*. 2016. №3-4, с. 30-37.

10. Глобальна соціальна політика: Міжнародні організації й майбутнє соціального добробуту / [Б. Дікон, М. Халс, П. Станс]. Київ : Основи, 1999. 346 с.

11. Глобальні безпекові, політичні, економічні тенденції у світі та їх вплив на Україну в 2020 році. Недержавний аналітичний центр «Українські студії стратегічних досліджень». 2019. 20 с. URL: https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Zavantazhyty-2020_01_Tendentsiyi.pdf.

12. Грішнова О. А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2014. № 1. С. 34. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvtpp_2014_1_5 (дата звернення: 02.04.2019).

13. Демкив О. Социальный капитал: теоретические основания исследования и операционные параметры // Социология: теория, методы, маркетинг. 2014. № 4. С. 99–111.

14. Деркаченко А. В., Завора Т. М. Роль соціальної відповідальності у покращенні рівня життя населення. Демографія. 2016. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/eko/16april2016/17.pdf>.

15. Дурай П. А. «Індекс людського розвитку в оцінці добробуту країн». Світанок. 2017. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/21580/1/%D0%BA.%D1%80.%20%D0%94%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%B9%20%D0%9F.%20%D0%90..pdf>

16. Дутчак А. В. Соціальне забезпечення громадян: сучасний стан та перспективи розвитку. Молодий вчений. Чернівці, 2017. № 5 (45). С. 568-572.

17. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. колегія : М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. 2011. 648 с.

18. Єлагін В. П. Про сутність поняття «соціальний капітал» та його роль у процесі розбудови соціальної держави // *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 1. С. 46–55.
19. Єпіфанов А. О., Сало І. В., Дьяконова. Бюджет і фінансова політика України. Київ, 1997. 303 с.
20. Зомбарт В. Идеалы социальной политики: сборник; пер. с нем. П.Ф. Теплова, Э.М. Зиновьевой. Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2016. 307 с.
21. Іванова О. Соціальна політика. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2012. 808 с.
22. Іорданов А. Є. Державне регулювання якості людських ресурсів на регіональному рівні : дис. канд. держ. упр. : 25.00.02 / Іорданов А. Є. Харків, 2017. 23 с.
23. Кожем'якіна О. М. Довіра та соціальний капітал: просторова ціннісно-нормативна інтерпретація. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 1 (26). С. 118–131.
24. Колот А. М. Генезис соціальної політики під впливом глобалізації економічних відносин. Україна: аспекти праці. 2018. № 1. С. 3–11.
25. Косова Т. Д. Сутність і критерії ефективності системи соціального захисту. *Фінанси України*. 2000. № 8. С. 26–32.
26. Кредитні рейтинги державних цінних паперів – 2020 : Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/credit_ratings_2019-345.
27. Крентовська О. П. Державно-суспільний характер соціальної політики в умовах старіння населення. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Krentovska.pdf (дата звернення: 12.01.2020).
28. Лібанова Е. М. Економічна ефективність vs соціальна справедливість: пріоритети розвитку України на етапі подолання кризи. Київ : НАН України, 2019. 350 с.
29. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект (колективна монографія) / за ред. Е.М. Лібанової; ін-т

демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. К., 2015. – 356 с.

30. Михненко А., Щур Н. Світові моделі соціальної політики: уроки для України. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2011. Вип. 2. С. 219–227.

31. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https:// minfin.com.ua/ua/](https://minfin.com.ua/ua/)

32. Міщенко Л. О. Сучасний стан соціального захисту та соціального забезпечення населення в Україні в умовах децентралізації: напрями подальшого розвитку. Ефективна економіка. Дніпро, 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5867>.

33. Новікова О.Ф. Управління розвитком підприємств в контексті соціальної відповідальності. Економічний вісник Донбасу. 2016. № 2(44). С.153-157.

34. Огінська А. Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз. Економіка та держава. 2018. № 4. С. 131-136.

35. Ойкен В. Основные принципы экономической политики. Москва : ФОРЕСТ-Эко, 1995. 496 с.

36. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

37. Підлипна Р. П. Система соціального захисту населення в Україні в сучасних умовах: сутність і основні складові. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Полтава, 2015. № 1 (69). С. 16-22.

38. Про державний бюджет України на 2020 рік : Закон України від 14.10.2019 р. № 294-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-IX>.

39. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 48. Ст. 409.

40. Реут А.Г. Пріоритетні напрямки реформування системи соціальної допомоги в Україні. *Вісник Прикарпатського університету. Серія Економіка*. Випуск 9. Івано-Франківськ, Плай. 2012. с. 391-395.

41. Сковронський Д. М. Ідея та визначення соціальної держави у історіографічному аспекті // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2019. № 825. С. 217–223.

42. Скуратівський В. Соціальна політика. Київ, 2011. С. 546– 548.

43. Статистичний щорічник України за 2019 рік. / Державна служба статистики України. Київ, 2020. 611 с.

44. Терон І. В. Соціальний капітал як детермінанта трансформації ринку праці України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 5. С. 170–173.

45. Тіньова економіка в Україні. Результати дослідження 2019 року : звіт Київського міжнародного інституту соціології. URL: http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=897&page=1&fbclid=IwAR1GSrml6l4vk1GZE4QR9yekDt_C_NMIXJ-eA0mWArZpSC3DsCgwPsZ7unw.

46. Туленков М. В. Соціальний захист у соціологічному вимірі: монографія. Київ, 2011. с. 178.

47. Українсько-китайський форум стратегічного партнерства «Один пояс, один шлях». Національна академія наук України. 2017. URL : www.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=3226.

48. Шевчук П. І. Соціальна політика. Львів, 2003. 400 с.

49. Яценко А. Технологічні аспекти удосконалення управління соціальною сферою трансформаційного суспільства / А. Яценко // *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії і практики : міжвуз. зб. наук. пр. - К. ; Запоріжжя ; Одеса, 2017. Вип. 3. С. 23-28.*

50. Anker R. Measuring Decent Work with Statistical Indicators. Policy Integration Department, Statistical Development and Analysis Group International Labour Office / R. Anker, I. Chernyshev, Ph. Egger et al. - Geneva, 2012. - 83 p.

51. BCG. Sustainable Economic Development Assessment (SEDA). URL: <https://www.bcg.com/ru-ru/publications/interactives/seda2019-guide.aspx> (дата звернення: 21.07.2020).

52. Burt R. Structural Holes the Social Structure of Competition / R. Burt. - Cambridge (MA), 1992. - P.9 161.

53. Corruption Perceptions Index 2019 : Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/cpi2019/>.

54. Corruption Perceptions Index 2018 : Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/cpi2018/>.

55. Didenko N. Europe 2020 and the Eastern partnership: focus on education. training. youth and employment / N. Didenko // Eastern partnership and Europe 2020 strategy: Visions of leading policymakers and academics.- Luxemburg Publications Office of the European Union. - 2012. - P.125-132.

56. Doing Business 2019: Training for Reform / International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2019. 311 pp. URL: https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf

57. Doing Business 2020: Ranking table. URL: https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/pdf/db2020/Doing-Business2020_rankings.pdf.

58. Eucken W. Grundsätze der Wirtschaftspolitik. UTB, Stuttgart : Auflage, 2004. 417 s.

59. Furnis N. The Case of the Welfare State / N. Furnis, T. Tilton. - Blomington University Press, 1977. – P. 56-58.

60. George V. Ideology and Social Welfare / V. George, P. Wilding. - London: Routledge, 1985. - 172 p.

61. Global Competitiveness Report 2019. URL: <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2019> (дата звернення: 21.07.2020).

62. Hautamaki A. Viewpoint Relativism. Helsinki : Springer, 2020. 220 p.

63. Helliwell, J., Layard, R., & Sachs, J. (2017). World Happiness Report. New York : Sustainable Development Solutions Network, 2018. 188 pp. URL: <https://s3.amazonaws.com/happinessreport/2017/HR17.pdf>.
64. Hubert A. Empowering People, Driving Change. Luxemburg : Publications Office of the EU, 2010. 131 p.
65. ILO. World Social Protection Report 2017–2019. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/dcomm/publ/documents/publication/wcms_604882.pdf (дата звернення: 21.07.2020).
66. Jomo K. Southeast Asia's misunderstood miracle. New York : Routledge, 2019. 240 p.
67. Marc A. Social dynamics and fragility. Washington : The World Bank, 2013. 245 p.
68. Müller-Armack A. Genealogie der sozialen Marktwirtschaft: Frühschriften und weiter führende Konzepte : P. Haupt, 1981. 342 s.
69. Mureşan Şt. Social market economy: The case of Germany. Springer Cham, 2014. 410 s.
70. Schwab K. The Global Competitiveness Report 2019 : World Economic Forum, 2019. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.
71. The Geopolitics of Sweden: A Baltic Power Reborn. (2019). STRATFOR. Retrieved from: <https://worldview.stratfor.com/article/geopolitics-sweden-baltic-power-reborn>.
72. The Global Innovation Index 2019: Creating Healthy Lives – The Future of Medical Innovation / Cornell University, INSEAD, and the World Intellectual Property Organization, 2019. 451 pp. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/gii-full-report-2019.pdf>.
73. The Heritage Foundation 2020. Index of Economic Freedom. URL: https://www.heritage.org/index/pdf/2020/book/2020_IndexofEconomicFreedom_Highlights.pdf (дата звернення: 21.07.2020).

74. Top 50 countries in the Globalization Index 2019, Nov. 2019. URL: <https://www.statista.com/statistics/268168/globalization-index-by-country>.

75. UNDP. Human Development Report 2019. URL: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf> (дата звернення: 21.07.2020).

76. Veblen Th. The Theory of Business Enterprise. New York, 1915. URL : <https://archive.org/stream/theorybusiness00veblgoog#page/n10> (accessed date: 09.09.2018).

77. World Bank Group. Annual Report 2019. URL: <https://www.worldbank.org/en/about/annual-report/world-bank-group-downloads> (дата звернення: 21.07.2020).

78. World Bank Group. Doing Business 2020. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2020> (дата звернення: 21.07.2020).